

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2006

Ilona Hellerová

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro učitele MŠ a vychovatele

Kód oboru: 7506R029 0

Název bakalářské práce:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE **CHILDREN'S AND TEENAGERS'S FREE TIME**

Autor:

Ilona Hellerová
Lomená 2858
470 01 Česká Lípa

Podpis autora:.....

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh +CD
54	-	14	17	6	2 + 2

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce

V České Lípě dne: 30.4. 2006

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení:

Ilona Hellerová

Adresa:

Lomená 2858, Česká Lípa, 470 01

Studijní program:

Předškolní a mimoškolní pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro učitele MŠ a vychovatele

Kód oboru:

7506R029 0

Název práce:

VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE

Název práce v angličtině:

CHILDREN'S AND TEENAGERS'S FREE TIME

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Termín odevzdání práce:

30. 04. 2006

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Ilona Hellerová

Datum: 30.4. 2006

Podpis studenta:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyslovila poděkování prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. Děkuji za odborné vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady a připomínky k úrovni textů a především za jeho trpělivost a vynikající lidský přístup, který mně zásadně pomohl k dokončení mé práce.

Poděkování patří i učitelům a ředitelům škol v našem regionu.

Název BP: Volný čas dětí a mládeže

Title of Bc. paper: Children's and teenagers's free time

Jméno a příjmení autora: Ilona Hellerová

Akademický rok odevzdání BP: 2005/2006

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

RESUMÉ

Bakalářská práce pojednávala o využívání volnočasových aktivit, zájmových kroužků a představám o náplni volného času dětí z dětského domova a dětí z rodin (dětí z různých škol našeho regionu). Cílem práce bylo zjištění, zda děti z dětského domova mají také volný čas takový, jako děti z rodin.

Teoretická část popisovala nejen problematiku volného času, ale i charakteristiku dětí středního školního věku, a to dětí z rodin i dětí z ústavní výchovy.

Z teoretické části vycházely předpoklady, které byly ověřovány na výběrovém vzorku dětí v praktické části. Výsledky praktické části potvrdily, že děti z ústavní výchovy mají svůj volný čas organizovaný oproti dětem z rodin.

Navrhovaná opatření, která byla vyústěním práce, se týkala možností, jak zlepšit podmínky využívání volného času dětí z rodin i dětí z dětského domova.

SUMMARY

This work treated the use of children's freetime activities, hobby and ideas of children's leisure time from creche and from family (children from diferent school in our region). The aim of the work was to find whether children form creche spend leisure time same like children from families.

The teoretical part was represented by the description of the problems of leisure time.

The hypotheses from the teoretical part were verified in the practical part during the work with the selective sample of children. The results of the practical part during the work confirmed, that children from creche have leisure time better organize then children from family.

The proposed measures are the results of this work and they concern the possibility how to improve the conditions of the use of children's leisure time from creche and from families.

Klíčová slova

Výchova, volnočasové aktivity, volný čas, zájmový kroužek, rodina, problémové chování, kriminalita, hromadné sdělovací prostředky, krádeže, agresivita, šikana, hráčství, školní družiny a kluby, střediska pro volný čas, umělecké školy, hřiště, ústavní péče.

Keywords

Education, freetime activities, hobby, family, conduct problems, criminality, mass media, theft, agresivity, chicane, gambler, school clubs, art schools, sportgrounds, institutional child care.

OBSAH:

I.	Úvod.....	8
II.	Teoretická část	
1.	Volný čas	9
1.1	Různé pohledy na volný čas	9
1.2	Volný čas a jeho funkce.....	9
1.3.	Problémy volného času.....	10
1.4	Volný čas a rodina.....	10
1.5	Životní styl a volný čas.....	11
2.	Rodina	
2.1	Definice rodiny.....	12
2.2	Funkce rodiny.....	12
2.3	Současná rodina.....	12
2.4	Význam rodiny pro dítě.....	13
2.5	Děti a rozvod.....	13
3.	Problémové chování dětí	
3.1	Střední školní věk.....	13
3.2	Adolescence	15
3.3	Působení hromadně sdělovacích prostředků.....	16
3.4	Vývoj kriminality dětí a mládeže	
3.4.1	Charakteristické znaky trestné činnosti mládeže....	17
3.4.2	Příčiny.....	17
3.5	Nevhodné chování dětí.....	19
4.	Zařízení pro volný čas	
4.1	Školní družiny a školní kluby.....	20
4.2	Střediska pro volný čas dětí a mládeže.....	23
4.3	Základní umělecké a jazykové školy.....	25
4.4	Sdružení dětí a mládeže.....	25
4.5	Občanská sdružení.....	26
4.6	Hřiště a herní prostory, parky.....	26
5.	Volný čas dětí v ústavní péči.....	27
5.1.	Specifika a zařízení ústavní výchovy	28
III.	Praktická část	
1.1.	Cíl praktické části.....	29

1.2.	Použité metody.....	29
1.3.	Stanovené předpoklady.....	31
1.4.	Popis zkoumaného vzorku.....	31
1.5.	Organizace výzkumu.....	32
1.6	Interpretace získaných dat o ověřování předpokladů.....	33
1.7	Shrnutí výsledků praktické části.....	47
IV.	Navrhovaná opatření.....	49
V.	Závěr.....	50
VI.	Seznam použité literatury.....	53
VII.	Seznam příloh.....	54
VIII.	Přílohy	

I. ÚVOD

Cílem celé bakalářské práce je popsat a zmapovat co nejvíce aktivit ve volném čase, které jsou blízké dětem středního školního věku.

Práce se bude zabývat výzkumem volnočasových aktivit dětí z dětského domova a porovnávat je s aktivitami dětí z rodin, ze škol našeho regionu, výhody – nevýhody dětí z dětských domovů, jejich představa o náplni volného času, zájmové kroužky, náplň letních táborů dětí z dětského domova. Závěrem bych chtěla získat odpověď na otázku, zda děti z DD mají své osobní volno, či ne, a v případě kladné i záporné odpovědi vysvětlit důvod, příčinu, rozdíly...Ve své odpovědi budu přihlížet ke svým zkušenostem z mé několikaleté praxe v dětském domově.

Již čtrnáct let pracuji s dětmi a za tuto dobu došlo k velkým změnám v oblasti volného času dětí. Rozdílná je náplň volného času dětí z ústavní výchovy a dětí z rodin – z různých škol. Významné místo v současnosti u dětí zaujímá televize, což u dětí z dětského domova takto zcela není. Velmi důležitá je pohybová aktivita, což naopak je předností dětí z dětských domovů. Mezi dětmi jsou znáty i finanční rozdíly, které dříve nebyly tak patrné. Spousta rodičů na financování zájmových kroužků, letních táborů, kulturních akcí..., nemá prostředky. Zde je patrný velký rozdíl. Děti z dětských domovů toto mají k dispozici (díky sponzorským, charitativním akcím..), a většinou si neuvědomují, že ostatní děti toto nemají. Tuto skutečnost berou za samozřejmou. V tom vidím základní chybu ústavní výchovy – dětem se vše jeví jako samozřejmé. Je pravdou, že každá akce, finanční dar, dárek..., je dětem správně prezentována, jsou vždy informovány o původu, ale i tuto skutečnost berou za stereotypní a samozřejmou informaci.

Předpokladem je dostatečná znalost a orientace v tomto oboru, teoretická i praktická znalost problému, znalost a orientace v zájmových činnostech dětí, seznámení s osobními spisy dětí, orientace v přehledu literatury, využití vlastní praxe.

Použiji metodu dotazníku.

Sociometrický výzkum budu absolvovat s dětmi z dětského domova, ve kterém pracuji a s dětmi ze základních škol našeho regionu.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Volný čas

Volný čas dětí a mládeže má jednu zvláštnost a tou je pedagogické ovlivňování. To je potřeba z důvodu nezkušenosti dětí a nesnadné orientace v zájmových činnostech. Toto vedení musí být nenásilné a hlavně citlivé. Volný čas bude různě ovlivňován podle věku dětí, mentální vyspělosti a charakteru rodiny..

(volně podle Pávkové,1999)

Za volný čas může být považována doba, v níž si jedinec svobodně vybírá činnost, která ho baví, přináší mu radost, uvolnění a uspokojení. Je to činnost, kterou si volí na základě svých pocitů, zájmů a nálad. Volný čas vznikl jako protiklad učení a práce. Do volného času může být zařazena zájmová činnost, odpočinek, zábava, rekreace, společensky prospěšná činnost, ale i dobrovolné vzdělávání. Naopak do volného času by neměla být zařazena povinná práce, vyučování, povinnosti v domácnosti, sebeobsluha, péče o zevnějšek, jídlo, spánek, hygiena a zdravotní péče. Ve volném čase se utvářejí autentické lidské bytosti a osobnosti.

(volně podle Bakaláře, 1978)

1.1 Různé pohledy na volný čas

Ekonomické hledisko – vždy záleží na tom, kolik je společnost ochotna investovat do volného času a do zařízení pro volný čas

Sociologické hledisko – činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů. Je potřeba věnovat se rodině, která má velký vliv na volný čas dítěte. Zařadíme sem i nedostatek pozitivních vazeb a působení hromadných sdělovacích prostředků

Politické hledisko – stát by měl svými orgány vhodně zasahovat do volného času, měl by správně investovat finance a zakládat střediska pro volný čas dětí a mládeže, připravovat profesionály pro aktivity dětí.

Pedagogické a psychologické hledisko – je nutné respektovat individuální a věkové zvláštnosti dětí, vést je ke správnému vztahu k volnému času.

Zdravotně-hygienické hledisko – mělo by se zaměřit na podporu zdravého tělesného a duševního vývoje. Pokud je volný čas využíván vhodně, může se pozitivně projevit na zdravotním stavu člověka. Je důležité připravit, především pro děti, vhodný režim a řád dne.

1.2. Volný čas a jeho funkce

Volný čas chápeme jako dobu, kdy si vybíráme svoji činnost, děláme ji svobodně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a relaxace. Je to čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, které vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zachovat a rozvíjet svůj život. Za hlavní funkce se

uvádějí: odpočinek (regenerace pracovní síly), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury). Důležitým znakem je dobrovolnost. Náplň volného času by měla být smysluplná, aby vyvážila pracovní vytížení.

Specifickou zvláštností volného času dětí je, že z výchovných důvodů je žádoucí jeho pedagogické ovlivňování. Činnosti volného času se dělí podle míry organizovanosti. Podle aktuálního zájmu se uplatňuje činnost **spontánní**, pro její provozování jsou prostory přístupny všem zájemcům a nemají stanovenou pravidelnou docházku (otevřená hřiště, čítárny). Pokud je stanoven pedagogický pracovník, vystupuje spíše jako rádce nebo konzultant a zajišťuje bezpečnost účastníků. Zájmová činnost **příležitostná** organizuje jednorázové, rekreační nebo vzdělávací aktivity (sportovní turnaje, různá představení, výlety, turistické aktivity, příměstské tábory a další způsoby prázdninové činnosti). Je časově ohraničena a řízena pedagogem. **Pravidelná** zájmová činnost se uskutečňuje celoročně v pravidelně daných intervalech pod vedením kvalifikovaného vedoucího (zájmové kroužky, sportovní družstva). Prostředí, ve kterém děti tráví volný čas je velmi různorodé.

Výchovu ve volné době by měla zajistit rodina, ale často chybí potřebné materiální vybavení a odborné vedení. Výsledkem je sdružování dětí v různých skupinkách.

1.3. Problémy volného času

Děti a mládež v současné době nemají dostatek vhodných prostor, kde by mohla být uskutečňována jejich spontánní aktivita. Některá místa, kde dříve byla hřiště, jsou přestavěna na parkoviště, na jiných vyrostla nákupní střediska. Zelených ploch také ubývá a obce většinou nemají peníze na jejich obnovu. Mnohé domy dětí a mládeže a střediska pro volný čas byly uzavřeny a dětem tak zanikla možnost setkávat se s ostatními vrstevníky. Největším problémem je finanční situace, kdy kraje a města nemohou postavit nová střediska pro volný čas.

Dalším problémem volného času může být přetěžování některých dětí ve volném čase. Rodiče si myslí, že pokud jejich děti budou každý den docházet na zájmový kroužek či budou vykazovat nějakou aktivitu, nemohou se dostat do špatné skupiny.

Mezi problémy může být zařazeno i nevhodné chování dětí. U dětí středního školního věku jde většinou o drobné krádeže, agresivitu, šikanu a někdy i hazardní hráčství. Tento problém vzniká jako důsledek snížené kvality společenské péče o volný čas dětí a mládeže.

Největším a v současnosti asi nejrozšířenějším problémem se jeví nevhodné působení sdělovacích prostředků.

1.4 Volný čas a rodina

Rodina svými podněty, chováním a reakcemi pomáhá dítěti strukturovat okolní svět a orientovat se v něm. Je pro dítě důležitá, protože uspokojuje většinu jeho potřeb.

Slouží dítěti jako model určité role, vzor určitého způsobu chování, je zdrojem jistoty a bezpečí.

Rodina je prvotní místo, kde by dítě mělo nacházet vzory pro svůj vhodně trávený volný čas. Rodiče jsou pro své děti vzorem a děti přejímají jejich životní styl. Pokud budou rodiče sportovat, tak jejich děti budou také preferovat sportovní aktivity.

V dřívějších dobách trávily rodiny všechen volný čas většinou společně. Bylo samozřejmostí, že volné dny a prázdniny patřily rodičům a jejich dětem. Mezi volnočasové aktivity patřily vycházky, jízda na kole, výlety po památných místech, stolní hry a také společná četba. V současnosti došlo k určitým změnám, které vznikly v důsledku společenských a ekonomických proměn. Rodiče tráví v zaměstnání mnohem více času, vrací se domů v odpoledních či večerních hodinách. Někteří si práci nosí domů. Nedostatek svého času se dětem snaží vynahrazovat drahými dárky a dovolenými v exotickém prostředí. V takových rodinách jsou některé nemateriální hodnoty podceňovány nebo opomíjeny. Většinou si rodiče neuvědomují, že pro děti není důležitější mít spoustu věcí, ale to, aby jejich rodiče s nimi trávili denně trochu času.

Společně strávený čas dětí a jejich rodičů posiluje rodinné vztahy a naplňuje citovou potřebu. Děti se naučí také k zodpovědnosti.

1.5 Životní styl a volný čas

Životní styl je souhrn forem, které jedinec aktivně prosazuje. Zahrnuje orientaci člověka k hodnotám, projevuje se v chování a jednání. Tyto skutečnosti mohou být posuzovány i z hlediska volného času a umění s ním hospodařit.

„Každý člověk má svůj ideální systém hodnot, který se utváří vlivem životních podmínek a aktivitou jedince. Z hlediska volného času je možno dělit lidi podle toho, jakou hodnotu volnému času přisuzují. Pro některé lidi je největší hodnotou práce, volný čas někdy dokonce posuzují jako něco nepatřičného a nesprávného. Plnění povinností chápou jako své jediné životní poslání, často sami sebe přetěžují a nedokáží odpočívat bez výčitek svědomí. Pro jiné lidi jsou podstatou a nejvýznamnější životní náplní činnosti ve volném čase, osobní koníčky nebo různé zábavy, pracovní povinnosti chápou jako nutné zlo, snaží se jich co nejrychleji zbavit a pak konečně věnovat svým zájmům. Vyhraněné zájmové činnosti se někdy stanou novým povoláním.“

(Pávková,1999,str.28)

Lidé se mohou rozdělovat podle hodnotové orientace. Někteří potřebují ke svému životu drahé věci, které podle nich zvyšují jejich osobní prestiž. Jiným stačí žít skromně a ke skromnosti vést i své děti.

Životní styl je ovlivněn několika faktory. U většiny lidí záleží na vzdělání a mentální úrovni. Může záležet na rodinném prostředí a prostředí, ve kterém se často vyskytují. Životní styl se také mění podle věku a pohlaví.

2. Rodina

Rodina je obecně považována za nejstarší základní společenskou skupinu či společenství. Představuje značně flexibilní sociální skupinu, která zajišťuje v situaci, kdy se každá nová generace musí adaptovat na nové životní okolnosti, optimální podmínky této adaptace. Během své historie procházela mnoha změnami, a to do velikosti, významu i začlenění do společnosti. Z toho procesu vyšla rodina sice změněna, ale zároveň neobyčejně posílená, a to především ve vztahu k dítěti, jeho výchově a společenskému začleňování.

2.1 Definice rodiny

Definovat rodinu přesně je dosti obtížné, ne-li nemožné. Můžeme ji chápat jako malou primární skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu substitujícím, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhru funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k jejich celé společnosti.

Rodina však funguje v plném rozsahu jen tehdy, uspokojuje-li potřeby a požadavky každého svého člena, které jsou na ni jím i společností kladeny. Aby dávala smysl své existenci, měla by plnit takové úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho života.

2.2. Funkce rodiny

- Biologicko – reprodukční funkce – zabezpečuje zachování života početím a porodem nového jedince. Tato funkce se může uplatnit i mimo rodinu, ale v rodině nabývá svého plného významu.
- Ekonomicko – zabezpečovací funkce – vztahuje se na všechny členy rodiny, nejen na dítě. Týká se nejen oblasti materiální, ale přechází i do sociální, duševní a duchovní oblasti. Svým členům má poskytovat životní jistoty.
- Emocionální funkce – je vázána na zralého a odpovědného člověka, pro něhož je citový vztah trvalým zdrojem jistoty a citovým zázemím pro všechny členy rodiny. Je-li rodina dysfunkční, bývá tato funkce oslabena. Absence jednoho z rodičů je pro sociální a emocionální vývoj dítěte velmi škodlivá a může mít závažné následky.
- Socializačně – výchovná – je nejvýznamnější, zabezpečuje společenskou kontinuitu. Spočívá v péči a zájmu o dítě, v jeho výchově, ochraně před nepříznivými situacemi a ve výuce zvládat tyto situace. Jde o prosazování a ochranu dětských práv tak, jak jsou obsaženy v Úmluvě o právech dítěte.

2.3 Současná rodina

Současná rodina se v současnosti vysvětluje jako rodina „v krizi“. Toto je zdůvodňováno mnoha nepříznivými demografickými ukazateli, jako je např. vysoká rozvodovost, rostoucí počty dětí narozených mimo manželství, zvyšujícími se počty zneužívaných, týraných a zanedbávaných dětí v rámci rodiny, dále pak vysokou sebevražedností dětí či mladistvých, dětskou kriminalitou a agresivitou a dalšími sociálně nežádoucími jevy. Rovněž se poukazuje na narušení tradičních forem rodinného soužití a upouštění od klasické dominantní role muže, na emancipaci žen a matek, na přílišnou

toleranci mimomanželských sexuálních vztahů, nedostatek opravdové lásky, náboženského cítění, atd.

Toto lze brát jako krizi rodiny, ale na druhou stranu i jako její adaptační proces na složitější a náročnější podmínky, při kterém nabývá nových podob.

2.4 Význam rodiny pro dítě

Rodina je nejdůležitějším faktorem, jenž ovlivňuje celkové zrání dítěte. Je prvním a základním životním prostředím člověka a má rozhodující vliv na celkový rozvoj jeho osobnosti jak v oblasti tělesné, tak v oblasti duševní a sociální a to především v nejranějším období jeho dětství.

Společenská adaptace dítěte a jeho začleňování do společnosti se uskutečňuje právě v rodině a rodinou. V kontaktu s bezprostředním prostředím si dítě vytváří vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak je mu okolní realita jeho rodiči předkládána, do jakého světa ho rodiče uvádějí.

Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje svou vlastní roli ve společnosti. Rodina je vlastně vzorová společnost, ve které si dítě osvojuje základní vzorce chování, dovednosti, návyky a strategie, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti a v mezilidských vztazích.

2.5 Děti a rozvod

Dítě, které prožívá rodinný rozvrat je vystavováno psychické zátěži, jejíž důsledky se nemusí projevit okamžitě, ale začnou se například projevovat ve vzorcích chování dítěte až během puberty a někdy až na začátku jeho dospělosti. Existují však změny, které lze pozorovat okamžitě. Toto se projeví v určitých změnách v chování a návycích dětí během prvního roku po rozvodu rodičů. U malých dětí jsou častější nepravidelnosti v jídle i spánku a rovněž disciplína, zvláště ve vztahu matka a syn, se zhoršila. U dětí předškolního věku se objevují tendence k vývojové regresí a u dětí na začátku školního věku depresivní ladění. Druhý rok lze pozorovat určitá zlepšení těchto stavů. U dětí z rozvedených rodin lze nalézt následky psychických traumat, frustrací a konfliktů, projevujících se vyšším výskytem neurotických rysů.

3. Problémové chování dětí

3.1 Střední školní věk

Období středního školního věku je časově vymezeno zhruba mezi 8. až 12. rokem. Jedná se o školní období mezi 3. – 5. třídou, tj. do doby přechodu na druhý stupeň základní školy. Děti se v této době rozvíjí ve všech oblastech. Je to období přípravy na pubertu.

Tělesný rozvoj – u podstatné části dětí dochází ke zvýšení tělesné výšky a váhy. Podle některých odborníků je v tomto věku asi 10 % dětí obézních. Téměř u všech dětí 5. třídy i u podstatné části dětí ze 4. třídy je dokončena výměna mléčného chrupu za chrup stálý. Výrazně se mění tělesné proporce. Růst kostí je doprovázen jejich přestavbou. Také vnitřní orgány začínají růst, sílit a uzrávat. Na rozdíl od

ostatních orgánů mozek přibývá na váze jen nepatrně, zato se silně rozvíjí nervové buňky velkého mozku. To umožňuje dokonalejší formy učení.

Dokončuje se vývoj krátkých svalů a dochází k přesnější koordinaci pohybů. Pohyby se stávají účelnější a úspornější. Zdokonalují se pohyby rukou a prstů. Dítě je schopné jemné, přesné a citlivé manuální činnosti.

Nápadněji, zejména u dívek, se začínají projevovat sekundární pohlavní znaky. Tyto znaky vedou k výrazné diferenciaci mezi dívkami a chlapci v tělesném vzhledu.

Priměřeně náročnou činnost dovede soustředěně konat přibližně 35 minut. Po této době je potřeba dostatečně dlouhá doba na odpočinek.

Psychický vývoj – zraková ostrost se od začátku školní docházky zpřesnila asi o 50 %, sluchová citlivost se zdvojnásobila. Pozornost je v tomto věku podstatně trvalejší. Značná část dětí tohoto věku má již vypracovány základy úmyslné pozornosti. Vlivem učení dochází ke značnému rozvoji paměti dětí. Zapamatování se stává úmyslné a záměrné. U části dětí se začíná projevovat logická paměť.

Mají již velkou zásobu vědomostí o faktech, vztazích a souvislostech. Umí již poznatky použít ve školním procesu.

Citové, volní a sociální vlastnosti – v rozvoji citů je typická schopnost ovládat více své nálady, zdržovat se náhlých projevů citové libosti i nelibosti. Často projevují stud, běžné je v této době potlačování citů, někdy i ostych za citový projev. Snaží se překonávat strach.

V procesu sebeuvědomování a sebehodnocení se projevuje akční stádium, to znamená, že si dítě všímá vlastní činnosti a začíná mu záležet na hodnocení jiných, zvláště vrstevníků. Dítě je velmi citlivé na spravedlnost doma, ve škole i mezi kamarády. Pochvala i posměch zasahují jeho osobnost.

Rozvíjí se vůle, která souvisí s uvědomělou ukázněností. Přesto se ještě vyznačuje malou vytrvalostí a houževnatostí.

Začínají vznikat pevnější přátelství ve dvojicích, zpravidla stejnopohlaví. U určitého počtu dětí středního školního věku přichází i vlna „prvních lásek“.

Ve vztahu ke **škole** se v tomto období mění a role žáka má postupně jiný obsah a význam. V tomto období jsou děti již na školu adaptované a zvládly základní normy chování. Dochází ke stanovení nějakého osobního standardu v prospěch a chování. Mění se také vztah mezi žákem a učitelem, stává se neutrálnější. V sebehodnocení získává určitou autonomii. Jeho názor se stává stabilnější a méně závislý na okamžitém výsledku.

Vrstevníci se stávají pro děti ve středním školním věku významnější a důležitější. Zkušenosti získané mezi kamarády slouží později pro rozvoj dalších vztahů. Dítě v tomto věku touží patřit do nějaké skupiny, která se stává sociálním teritoriem. Snaží si hledat kamarády stejného věku a vývojové úrovně,

Mezi vrstevníky se učí novým způsobům chování. Ve skupině se učí komunikovat, kooperovat i soupeřit, získává různé role a přijatelnou prestiž. Ve středním školním věku si děti vytvářejí menší nebo větší skupiny, které mají společné zájmy a aktivity. Jsou rozdíly mezi dívčí a chlapeckou skupinou, převážně v zájmech a velikosti. Chlapecké skupiny bývají větší a přístupné ostatním, děvčata mají skupiny menší a uzavřenější.

V dětské skupině většinou funguje i řád, který musí být jedinci akceptován. Větší popularitu mají děti přátelské, nesobecké, se smyslem pro humor a solidaritu.

Nepopulární jsou ty děti, které ruší, jsou nepříjemné a nestačí požadavkům ostatních. Každé dítě ve skupině se potřebuje prosadit a získat přijatelnou pozici.

Pro správný psychický vývoj dětí v tomto věku mají význam i vztahy se zvířaty. Děti si většinou přejí menší zvířata, která by mohla mít doma (andulky, rybičky, morčata, zakrslé králíky, kočky a psy).

Pokud má dítě možnost žít se zvířetem, naučí se přijímat přirozené projevy života jako jeho součást. Zvíře potřebuje každodenní péči a děti jsou nuceny se o ně postarat. Tím se učí pečovat o druhé, což se jim jednou hodí jako rodičům.

Některým dětem mohou zvířata sloužit jako zdroj citové jistoty. Mají pro něj vždy čas a svého majitele většinou akceptují.

Otec i matka jsou součástí rodiny jako významné složky světa dítěte. Rodiče pro své děti představují jistotu a bezpečí. Ve středním školním věku se děti snaží identifikovat se s rodičem stejného pohlaví. Je to věk, kdy velmi těžce snášejí rodinný nesoulad a rodinné krize. Pokud dojde k rozvodu, mohou některé děti ztratit jistotu existence rodinné jednotky. Mívají problémy přijmout nového partnera svých rodičů. Rozvod rodičů mívá ve většině případů i vliv na vztah k okolí a ke škole.

Také sourozenci jsou pro děti tohoto školního věku velmi důležité. Pokud dítě vyrůstá se sourozenci, má větší možnost se naučit různým sociálním dovednostem, které pro něj budou užitečné v dalším životě. Sourozenci se velmi často ve svém vývoji navzájem ovlivňují. Stává se, že nejstarší dítě mívá zpravidla dominantní pozici. Pokud je doma jedináček, mají na něj rodiče nepřiměřené nároky.

3.2 Adolescence

Adolescence je přechodným obdobím, kdy dochází především k rozvoji osobnosti z hlediska psychosociálního. Jedinec má příležitost dospět v oblasti biologické, psychické a sociální. Buduje svou vlastní novou identitu, která zahrnuje hledání smyslu života i hledání absolutně platných morálních hodnot. Základem identity je sebepoznání.

Narůstá význam vztahů mezi vrstevníky. Vztahy vznikají a rozvíjejí se bez zásahu dospělých. Mladí se sdružují spontánně především na koncertech, zábavách, kdy u nich dochází k silným zážitkům sjednocené identity. Pocit identity bývá často posilován alkoholem, někdy i drogami.

Adolescenti tvoří konkrétní, malé skupiny, které se odlišují svými zájmy a způsobem využívání volné času. Sdružují se jedinci, kteří se věnují nějaké společné činnosti, mají společné zájmy. Jsou i skupiny, kdy jejich členové mají potřebu být spolu, aniž by je spojoval konkrétní zájem.

Zvláštnost vrstevnických vztahů v dospívání je vysvětlována důsledky jejich marginální sociální pozice. To znamená, že se v dospívání ocitají v mezipásmu dětí a dospělých. To vyvolává řadu konfliktů, zátěží a frustrací. Dospívající jsou přesvědčeni, že to, co je spojuje, nemůže nikdo jiný pochopit.

3.3 Působení hromadně sdělovacích prostředků

Dnešní společnost se mění na společnost, u které se prohlubuje spíše pasivita a nenáročné aktivity. Pro mnoho dospělých, ale hlavně dětí se stává normální, že jsou baveni bez vynaložení jakékoliv námahy. Toto má na svědomí dostupnost televize a počítačových her.

Televize je nejdostupnější hromadné médium, které působí na děti. Mladší děti, které ještě neumí rozlišovat skutečnost od fantazie, si mohou vytvořit špatný obraz o světě a mnohdy přejímají nevhodné chování hlavních hrdinů za závazné a pro ně důležité. Rodiče by měli děti naučit vybírat si vhodné a pro jejich věk správné programy.

Děti, zejména batolata by měly sledovat pouze večerní pohádku, předškoláci mohou sledovat pohádku nebo přírodopisný film. Nikdy by rodiče neměli dětem dovolit sledovat pořady uváděné ve večerních hodinách, které nejsou vůbec vhodné. V současnosti je většina filmů plná hrubosti, násilí a vulgárních slov.

Násilí na obrazovce mnohé děti láká k napodobení a často to zkouší na ostatních dětech. U některých dětí nevhodné filmy mohou vést ke krutosti, ničení věcí a u jiných třeba ke zbabělému chování.

Dospělí by si měli uvědomit, že časté vysedávání před televizní obrazovkou omezuje zdravý pohyb, křiví páteř, kazí oči a špatně působí na nervový systém. Můžou být poškozeny mozkové buňky a spoje mezi nimi, dochází k přejídání a v neposlední řadě působí škodlivé záření.

„Přibývá lidí, kteří tráví před obrazovkou většinu svého volného času, o víkendu u nich bývají od rána do večera. Tato přitažlivá a snadno dostupná zábava vytlačuje z jejich života mnoho cenného a tím je ochuzuje. Tomuto nebezpečí podléhají zvláště lenoši, neurotici a lidé s nižším vzděláním – a pochopitelně děti, pokud jsou ponechány samy sobě“.

(Říčan,1995,str.26)

„Nadměrné množství času, které tráví děti i dospělí audiovizuální mediální zábavou, vytlačuje ze života aktivní způsoby trávení volného času, brzdí rozvoj řeči a představivosti, potlačuje tvořivost a družnost, oslabuje citové vztahy.“

(Říčan,1995, str.62)

Video se v současnosti také stává základním domácím vybavením. Mnohdy je videorekordér i ve školních družinách a klubech. Někteří rodiče se snaží, aby jejich děti neměly doma možnost sledovat programy, které nejsou vhodné pro jejich věk. Problém nastává tehdy, pokud jde dítě na návštěvu ke kamarádovi, jehož rodiče nejsou doma a není možné zabránit sledování nevhodných pořadů.

Ve videopůjčovnách jsou také dostupné pornografické videokazety, které by v žádném případě děti neměly vidět. Zde záleží na majiteli půjčovny, zda mu jde pouze o výdělek nebo o slušné jméno jeho podniku. Pokud je v blízkosti nevhodná půjčovna, neměli by do ní docházet ani rodiče.

Počítače jsou výkřikem moderní techniky, které mají sloužit ke zdokonalení vědomostí nebo k odpočinku. V současnosti je však možné sledovat pedofilní stránky, znásilnění, sadismus a další bestiální projevy. Takovéto perverzní stránky velmi snadno kopírují a lze velmi špatně kontrolovat jejich původce. Rodič, učitelé a

vychovatelé by měli být ve střehu a dávat pozor, zda takovéto diskety nejsou mezi dětmi v oběhu.

3.4. Vývoj kriminality dětí a mládeže

3.4.1 Charakteristické znaky trestné činnosti mládeže

Trestná činnost dětí a mládeže se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních věkových skupin. Je to dáno jednak stupněm psychického i tělesného vývoje, jednak vlastnostmi a zkušenostmi, v neposlední řadě také motivy k páčání trestné činnosti. Mládež páchá trestnou činností častěji se spolupachateli a ve skupině. Trestná činnost ve většině případů bývá páchána živelně, pod vlivem momentální situace. Impulsem v řadě případů bývá alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost dětí a mladistvých se také vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje například devastací, ničením a znehodnocováním zařízení, což je dokladem toho, že u této věkové skupiny pachatelů převládá emotivní stránka nad rozumovou. Také výběr předmětů útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých.

Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim líbí. Například automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, nože, alkohol, cigarety, léky a jiné. Věci získané z trestní činnosti bývají rozdělovány ve skupině a finanční prostředky se zpravidla utrácejí společně. Při dělení je patrná určitá hierarchie a podíl na páčání trestné činnosti.

3.4.2 Příčiny

Kriminologické výzkumy a zkušenosti potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních znaků a charakteristik. K nejtypičtějším patří dysfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání, například umístění do ústavní výchovy, problémy se školní docházkou, nízký sociální statut a nevhodně trávený čas převážně mimo rodinu. Lze sem zařadit také poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, extremistické postoje a v neposlední řadě také drogovou a alkoholovou závislost.

Specifický vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží a s tím související vývoj kriminality u nás, má i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v naší republice. Tyto změny představují přirozený posun v řadě životních postojů. To znamená, že dosavadní sociální hodnoty jsou na jedné straně odmítány a na straně druhé chybí pro nové hodnoty a postoje nejenom podmínky, ale zejména odpovídající vzory chování.

Výzkum institutu pro kriminologii a sociální prevenci z let 1997 – 1998 potvrdil, že nezletilí a mladiství delikventi se rekrutují převážně z rodin s kriminální zkušeností a z rodin sociálně rozvrácených. Zvláště rizikovou skupinou jsou děti „na útěku z domova“ a z výchovných zařízení, a pak mladí lidé, kteří jsou po dovršení zletilosti propuštěni z institucionální péče.

Pro objasnění trestného činu nezletilcem, policejní orgán věc s přihlédnutím k § 11 TZ odloží, neboť trestní stíhání nezletilců do 14 let je podle tohoto ustanovení

zatím nepřipustné. Pokud by se nezletilec dopustil závažného trestného činu, to znamená trestného činu, za který může být uložen výjimečný trest, nařizuje se ve věkové skupině od 12 do 14 let ochranná výchova. To znamená, že u závažných trestných činů se tedy automaticky neupouští od stíhání a soudního řízení.

3.4.3 Nevhodné chování dětí

Problémem ve volném čase se může stát i nevhodné chování dětí. Tento problém souvisí s vlivem sociálního prostředí. Jedná se převážně o rodinu, která může nevhodně formovat osobnostní rysy dítěte. Jestliže rodiče působí nedostatečně nebo nevhodně na dítě středního školního věku, postupně přejímá hodnoty svých rodičů a postupně se jim přizpůsobuje. Nevhodně může působit i asociální parta.

Krádeže jsou charakterizovány záměrností a předpokladem takového stupně rozumové vyspělosti, kdy je schopno pochopit pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k cizím věcem.

Místo krádeže je u dětí rozlišné. Někdy kradou pouze doma, mimo domácí prostředí mají větší zábrany. Jiné děti, například rómské či ze sociálně slabého prostředí, kradou naopak jinde než doma. Jejich normy chování mohou být zcela odlišné a krádeže nemusí ani považovat za něco špatného.

Způsob krádeže je pro posouzení závažnosti velmi podstatný. Menší význam mají neplánované a příležitostné krádeže. Krádež je výsledkem nezvládnutí aktuální potřeby přivlastnit si nějakou věc, která se jim líbí. Závažnější jsou plánované a předem promyšlené krádeže, které se vyskytují ve středním a většinou ve starším školním věku. Mohou být prováděny v partě nebo samostatně.

Cíl krádeže lze rozdělit do čtyř skupin. Dítě kradе pro druhé, kdy příčinou bývá neuspokojená potřeba sociální akceptace dítěte. Dále může dítě krást samo pro sebe a to tehdy, kdy chce něco získat a nelze toho dosáhnout jinou cestou. Dalším důvodem může být udržení si pozice v partě. Kleptomanie je poslední skupinou, ale většinou jde o poruchu chování.

Agresivita je charakterizována násilným porušováním a omezováním práv ostatních. Většinou slouží jako radikálnější prostředek k uspokojení nějaké vlastní potřeby. Agresivně se chová jedinec, který je rozhněvaný a vzteklý. Některým agresorům přináší potěšení to, že mohou ostatní týrat a šikanovat. Takové jednání mnohdy posiluje agresorovu sebejistotu. Každý jedinec se narodí s určitou dávkou agresivního jednání. U všech však vlohы nejsou stejné. Záleží na vlivu společnosti a okolí. Dítě, které pochází z rodiny, kde je agresivita samozřejmostí, přejímá takové hodnoty za své vlastní. Jiné děti se snaží ztotožnit s filmovým hrdinou, který vše řeší silou. Záleží na velké míře okolí jedince, zda mu umožní toto agresivní chování.

Šikana je násilné ponižování slabšího jedince skupinou nebo jednotlivcem. Šikanování působí velkou bolest jak fyzickou, tak psychickou. Může to být strkání, šťouchání, bití, kopání, postrkování, údery předmětem, ničení oblečení, poškozování věcí, uzavírání jedince či slovní urážky. Za šikanováním může být skryt i rasový motiv, kdy se dítě stává terčem posměchu pro odlišný rasový původ.

Šikanující agresor – bývá fyzicky zdatný a silný, s potřebou se předvádět před ostatními. Agresory lze rozdělit do tří skupin – první mívá agresivní rodiče, druhý bývá vychováván náročnými rodiči a třetí šikanuje pro své pobavení.

Oběť šikany – bývá neatraktivní jedinec s malou prestiží ve skupině. Bývá tichý, plachý, úzkostný a nejistý jedinec. Může patřit k nižší sociální vrstvě.

Důsledky šikany – šikanu lze hodnotit jako jednu z forem silného sociálního stresu. Důležitým faktorem, který pravděpodobnost výskytu šikany zvyšuje je i vědomí mladých o beztrestnosti.

Výchovná opatření – viníky je potřeba potrestat. Může to být napomenutí nebo důtka, snížená známka z chování či převedení do jiné třídy. Při opakování nevhodného chování může následovat vyloučení ze školy, ale i umístění do diagnostického ústavu
(volně podle Koláře, 1997)

Hazardní hráčství se řadí mezi návykové a impulzivní poruchy. Hrací automaty velmi přitahují děti. Hlavním motivem bývá potřeba rychlého zbohatnutí bez vynaložení vlastního úsilí. To se děje většinou u dětí, které mají malé nebo žádné kapesné. Rodiče by měli vědět, jak a s kým jejich dítě tráví volný čas.

4. Zařízení pro volný čas

Volný čas některé děti tráví mimo rodinu a školu v neformálních skupinách vrstevníků nebo v institucích s volnočasovou náplní.

Instituce, které se starají o volný čas dětí a mládeže jsou většinou zřizovány státem. Tato zařízení jsou dostupná široké veřejnosti a zabezpečují všechny základní funkce.

Mezi tato zařízení patří:

- školní družiny a školní kluby
- střediska pro volný čas (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností)
- občanská sdružení dětí a mládeže
- občanská sdružení a další nevládní organizace pracující s dětmi a mládeží
- tělovýchovné spolky
- komerční organizace (sportovní a kulturní organizace)
- církev

4.1 Školní družiny a školní kluby

Školní družina nebo školní klub slouží výchově, vzdělávání a rekreaci žáků jedné nebo několika škol.

Podle místních podmínek mohou být zřízeny družina i klub současně nebo pouze jedno z těchto školských zařízení

(Vyhláška MŠMT ČR 87/1992 § 1)

Družina a školní klub realizují výchovně vzdělávací činnost ve výchově mimo vyučování zejména formou odpočinkových, rekreačních a zájmových činností, umožňují žákům přípravu na vyučování.

Družina a klub organizují program činností tak, aby umožňoval žákům volbu mezi různými činnostmi družiny nebo klubu. Družina a klub mohou organizovat společné činnosti.

Družina a klub mohou organizovat společnou činnost pro rodiče, a to i o víkendech a školních prázdninách, podle potřeby mohou zajišťovat individuální nebo hromadnou výchovnou a osvětovou činnost pro rodiče a jinou veřejnost.

Družina koordinuje svou činnost se školou tak, že umožňuje žákům účast na dalších formách zájmových aktivit organizovaných školou. Spolupracuje se zařízeními výchovného poradenství, s rodiči, sdruženími občanů a zájmovými organizacemi dětí a mládeže.

(Vyhláška MŠMT ČR 87/1992 § 5)

Školní družiny jsou určeny žákům 1. – 5. ročníku, školní kluby navštěvují žáci 6. – 9. ročníků. V odůvodněných případech může být do školní družiny zařazen i žák druhého stupně základní školy. Do školního klubu mohou být z provozních důvodů zařazeni i žáci z prvního stupně.

Činnost školní družiny a školního klubu je vymezen dobou bezprostředně před nebo po školním vyučování a odchodem žáků domů nebo za jinými mimoškolními aktivitami. Navazuje určitým způsobem na vzdělávací činnost základní školy. Není to ale přímé pokračování vyučování.

Ve školní družině se uskutečňuje několik druhů činností. Patří mezi ně činnosti odpočinkové, rekreační, zájmové, společensky prospěšné, sebeobslužné a také příprava na vyučování.

Odpočinkové činnosti mají u dětí a mládeže odstranit únavu. Tyto činnosti se zařazují nejčastěji ráno, po obědě a dále podle potřeby kdykoliv během dne. Nejčastěji se zařazují klidné hry, četba, vyprávění, poslechové činnosti apod.

Rekreační činnosti slouží k obnově sil. Jsou to většinou aktivity s náročnějšími prvky pohybovými, sportovními, turistickými nebo rukodělnými. Rekreační činnost by se měla nejčastěji provádět na zdravém vzduchu.

Zájmové činnosti se snaží rozvíjet osobnost dětí a mládeže. Umožňují žákům uspokojovat a rozvíjet potřeby a zájmy. Zájmová činnost je organizovaná jako součást činnosti školní družiny pro celý kolektiv nebo individuálně.

Zájmová činnost musí být vhodně motivována, aby žáci projevíli o tuto činnost zájem.

Společensky prospěšná činnost učí žáky pomáhat mladším spolužákům nebo starším spoluobčanům. Žáci se snaží vytvořit pěkné prostředí ve školní družině a školním klubu. Také jsou zde vedeni k ochraně životního prostředí.

Sebeobslužná činnost vede žáky k upevňování hygienických návyků a k péči o osobní majetek.

Příprava na vyučování zahrnuje činnosti, které souvisí s plněním školních povinností. Může být vedena jako zábavné procvičování učiva formou didaktických her, ověřování poznatků na vycházkách a exkurzích. Taktéž si žáci mohou vypracovávat domácí úkoly a to pouze se souhlasem rodičů.

Všechny činnosti však nemohou být zařazovány v průběhu jednoho dne. Činnosti se také mohou navzájem prolínat. V žádném případě by v denním plánu neměly chybět činnosti odpočinkové a rekreační.

Vychovatel v průběhu činnosti žáky sleduje a podněcuje jejich výkonnost a kreativitu. Každá činnost by měla být vždy kladně hodnocena, protože se žáci budou i příště snažit zopakovat svůj výkon. Záporné hodnocení by se nemělo vyskytovat.

Činnost školního klubu je organizována většinou formou kroužků, besed, exkurzí, výletů, školení, výstav, koncertů a dalšími aktivitami. Jedná se většinou o jednorázové akce. Klub by měl být otevřeným zařízením a jeho činností by měl mít možnost účastnit se každý zájemce.

Činnosti školní družiny a školního klubu by bylo vhodné prezentovat v rámci školy i mimo ni různými veřejnými vystoupeními, soutěžemi a výstavami žákovských prací.

Školní družina a školní klub využívají pro svou činnost vlastní prostory, které svým vybavením odpovídají dětem prvního a druhého stupně. Zařízení a vybavení by mělo splňovat estetická kritéria, být udržované a čisté. V dětech by mělo podněcovat šetrné zacházení s vybavením. Ve vybavení by měly být hry, sportovní náčiní, vhodné časopisy a beletrie. Dále využívají ostatní prostory školy – tělocvičnu, hřiště, kuchyňku, dílny apod.

Některá zařízení jsou vybavena televizory a další audiovizuální technikou, která vede k pasivnímu sledování, což není vhodnou činností. Naopak práce s výpočetní technikou vede k rozšiřování a prohlubování znalostí.

Povinná dokumentace je stanovena vyhláškou MŠMT o školních družinách a školních klubech. Jedním ze základních dokumentů je:

- Přehled výchovně vzdělávací práce – jsou zde zaznamenávány činnosti, provedené během daného týdne
- Docházkový sešit – slouží pro žáky zapsané k nepravidelné docházce
- Zápisový lístek do školní družiny – byl jako povinná dokumentace zrušen, ale přesto je potřeba mít prokazatelně zaznamenáno přihlášení, odchody domů, či kdo je zde bude vyzvedávat
- Deník práce zájmových kroužků – pokud jsou zřízeny jako součást školní družiny nebo školního klubu

Ředitelé školských zařízení vydávají **řád**, který vymezuje činnost, upravuje pravidla účasti a určuje jeho fungování. Každý řád vychází z místních podmínek a měl by většinou obsahovat:

- komu je školní družina a školní klub určen
- provozní doba
- užívané místnosti, podmínky užívání dalších prostor školy či jiných prostor pravidelně užívaných
- přihlašování dětí
- podmínky docházky, podmínky a dobu odchodu či vyzvedávání žáků
- postup při nevyzvednutí žáka do stanovené doby
- ustanovení o platbách zákonných zástupců za pobyt dítěte, a za vybrané činnosti
- přechod žáků ze školy do školní družiny a zodpovědnost za žáky v té době
- zajišťování bezpečnosti a ochrany žáků
- dočasné umístění žáků, kteří nejsou do školní družiny přihlášení
- podmínky spojování oddělení

- pitný režim
- pravidla styku se zákonnými zástupci
- provoz školní družiny a školního klubu o prázdninách
- podmínky přechodu popř. návratu žáků do dalších mimotřídních či mimoškolních aktivit

Školní družiny se dělí na oddělení, školní kluby jsou skupinové. Oddělení i skupiny se naplňují do počtu 25 žáků denně přítomných. Pokud je tato hranice překročena, je potřeba přidělit další dospělou osobu, která bude dohlížet společně s vychovatelem na práci žáků.

4.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Střediska pro volný čas dětí a mládeže jsou v běžné praxi domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Jsou to právní subjekty a řídí se vyhláškou MŠMT ČR č.432/1992 Sb. Domy dětí a mládeže mají náplň své činnosti rekreační a výchovně – vzdělávací aktivity. Stanice zájmových činností se specializují na konkrétní zájmové oblasti. Zřizovateli mohou být kraje, obce, církve či jiný subjekt.

Pravidelná zájmová činnost je organizována většinou v zájmových útvarech. Řadíme sem kroužek, soubor, klub a kurz.

- **kroužek** je menší zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla na vnitřní obohacení členů, zaměřuje se na vnitřní život útvaru (rybářský, modelářský, čtenářský kroužek)
- **soubor** je označení zájmového útvaru, jehož činnost směřuje zpravidla k veřejné produkci výsledků činnosti (pěvecký, taneční, divadelní apod.) Zpravidla má závažnější strukturu a mívá více členů než kroužek.
- **klub** je zájmový útvar s volnější organizační strukturou, s možnou převažující receptivní činností členů
- **oddíl** se využívá výjimečně, zpravidla u tělovýchovných nebo turistických útvarů
- **kurz** je útvar s vymezenou délkou trvání – zpravidla kratší než jeden rok a jeho činnost směřuje k osvojení určitého množství vědomostí či dovedností. Na závěr kurzu bývá účastníkům vydáno osvědčení o práci (absolvování) se stručným kladným hodnocením činnosti.

Zájmová činnost příležitostná - zahrnuje nabídku organizovaných příležitostných nebo cyklických akcí výchovně vzdělávacího nebo rekreačního charakteru. Je řízena pedagogem a bývá časově vymezena. Nebývá to činnost průběžná. Do těchto aktivit jsou zařazovány soutěže, turnaje, přehlídky, výlety, zájezdy, exkurze, divadelní představení, přednášky a další jednotlivé akce příměstských táborů v době prázdnin.

Nabídka spontánních aktivit je průběžná nabídka činností, které jsou pedagogicky a organizačně ovlivňovány nepřímě. Nabídka je využívána individuálně nebo skupinami účastníků neorganizovaně dle jejich aktuálního zájmu. Spontánní aktivity nemají pevně stanovený začátek nebo konec. Jsou vymezeny pouze provozem zařízení. Bývají přístupné všem zájemcům. Pedagog vystupuje jako rádce, pomocník a především dohlíží na bezpečnost. Zde může být zařazena i práce s talentovanou mládeží.

Organizace soutěží a přehlídek vyhlášených nebo doporučených MŠMT ČR ve smyslu vyhlášky MŠMT ČR č. 431/1992 Sb., v platném znění. Soutěže a přehlídky jsou součástí výchovně – vzdělávací práce středisek. Organizují základní kola nebo kola vyhlášená příslušným krajským úřadem. Nejdůležitější je propagace, příprava, zabezpečení vlastního průběhu a vyhodnocení soutěží.

Práce s talentovanou mládeží má zpravidla několik forem:

- vytváření speciálních zájmových útvarů pro talentované jedince
- individuální práce s dětmi mimo zájmové útvary (konzultace, práce v odborných učebnách)
- zadávání a řešení tematických úkolů, pořádání soutěží, turnajů a přehlídek
- individuální nebo skupinová konzultace pro tematické úkoly
- odborná soustředění, vzdělávací akce
- vyšší nabídka spontánních aktivit

Prázdninová táborová činnost – je činnost organizovaná pro děti, mládež a rodiče v době dlouhodobého volna, převážně o jarních, letních a vánočních prázdninách. Tábor může mít rekreační poslání nebo může být formou odborného soustředění. Tábor trvá zpravidla dobu delší než pět dnů.

Odborná pomoc - je poskytována školám a školským zařízením, občanským sdružením a ostatním subjektům, které pečují o volný čas dětí a mládeže. Pomoc je nabízena na požádání podle personálních a prostorových podmínek formou přednášek, školení, seminářů, kurzů a vydáváním metodických materiálů.

Činnost střediska je určena především pro děti a mládež školního věku. Dle místních podmínek a charakteru činnosti se jeho aktivit může zúčastnit každý občan, který o to projeví zájem.

Domy dětí a mládeže a střediska pro volná čas mají nezbytnou dokumentaci:

- roční plán činnosti, který sestavuje ředitel zařízení, obsahuje seznam zájmových útvarů, příležitostné akce, soutěže i prázdninové tábory
- deníky zájmových útvarů s vyplněným plánem činností
- přihlášky členů k zájmové činnosti pravidelné
- provozní řád, pro specializované pracovny se vypracovávají samostatné řády učeben
- organizační řád
- jednací protokol
- zápisy z pedagogických a provozních porad
- personální dokumentace
- dokumentace prázdninových táborů
- kniha úrazů

Ředitelé zařízení vypracovávají **vnitřní řád**, který slouží návštěvníkům a účastníkům zájmových aktivit:

- komu je zařízení určeno a jaká je provozní doba
- podmínky pro účast v činnosti
- systém ukládání oděvů a obuvi

- zda mohou účastníci akcí sami do kluboven nebo čekají na doprovod vedoucího
- péče o pomůcky a vybavení zařízení
- dodržování kázně a klidu během činností
- zákaz vnášení a užívání škodlivých látek

(Vyhláška MŠMT ČR 432/1992 Sb., o střediscích pro volný čas dětí a mládeže)

4.3 Základní umělecké a jazykové školy

Základní umělecké školy poskytují základní vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech a připravují pro studium učebních a studijních oborů ve středních školách uměleckého zaměření a na konzervatoři, připravuje také odborně pro studium na vysokých školách s uměleckým zaměřením.

V základní umělecké škole se mohou zřizovat oddělení hudební, taneční, výtvarná a literárně dramatická nebo některá z nich.

Základní umělecká škola organizuje studium určené převážně pro žáky základních škol, může též organizovat studium pro dospělé.

(Školský zákon 29 § 6a)

4.4. Sdružení dětí a mládeže

Po roce 1990, kdy se rozpadla Pionýrská organizace Socialistického svazu mládeže, vzniklo velké množství nových dětských organizací a také byla obnovena činnost organizací, které byly po roce 1948 nebo 1968 zakázány.

Junák je sdružení, které bylo založeno ve Velké Británii a jeho hlavní poslání vychází ze skautského hnutí. U nás prošlo složitými etapami. V roce 1939 po nástupu nacismu bylo zakázáno a po ukončení druhé světové války opět obnoveno. Po roce 1948 byla činnost opětovně ukončena. V roce 1968 se snažili mnozí činnost obnovit, ale byla zakázána a rozvoj tohoto sdružení nastal až po roce 1989.

„Posláním Junáka je působit a vést své dětské a dospělé členy k povznesení duchovní, mravní a tělesné zdatnosti tak, aby byli připraveni plnit své povinnosti vůči bližním, společnosti, vlasti. Skauting podporuje vlastenectví, je však celosvětovou organizací vedoucí k bratrství mezi národy, globální odpovědnosti a k překonání úzkého nacionalismu. Prostředkem je činnost, zaměřená zejména na turistiku a pobyt v přírodě“.

(Pávková, 1999, str.150)

Pionýr vznikl po rozpadu Pionýrské organizace, která vznikla v roce 1949 podle modelu dětské sovětské organizace. Současné sdružení je dobrovolné. Snaží se svým členům nabídnout rozmanité zájmy v různorodých kolektivech.

Česká tábornická unie je sdružení, které spojuje děti, mládež a dospělé podobných zájmů. Nejvíce se zabývá trampským hnutím na které se snaží navázat.

Duha je otevřené sdružení jednotlivců i kolektivu bez ohledu na členství v dalších organizacích. Aktivity tohoto sdružení jsou převážně pro děti a mládež. Snaží se zapojovat i další generace.

Hnutí Brontosaurus je nezávislé hnutí, které sdružuje děti a mládež se zaměřením na ochranu a tvorbu životního prostředí. Skupiny mladých lidí jezdí ve svém volném čase po republice a snaží se obnovit lesy poničené spadem z elektráren, opravit objekty používané armádou a jiné aktivity vedoucí ke zlepšení prostředí.

V současné době působí v naší republice velké množství dalších organizací, které pracují s dětmi a mládeží. Některé jsou pouze regionální, jiné mají celorepublikovou působnost.

4.5 Občanská sdružení

Sportovní kluby mají velkou tradici a udržují se i v menších městech. Sdružují děti, mládež a dospělé. Mezi nejznámější patří sportovní klub Sokol, který byl založen na konci 19. století Dr. Miroslavem Tyršem.

Organizace církví a náboženských společností velmi často pečují o volný čas dětí a mládeže. Některé z nich jsou zaměřené na rizikové skupiny dětí a mládeže (rómské etnikum, mládež závislá na alkoholu a drogách, atd.)

4.6 Hřiště a herní prostory

Děti a mládež potřebují ke svým pohybovým aktivitám mít vhodné herní prostory, které jsou jim dostupné během celého roku. Mezi taková místa patří hřiště, volné plochy a areály, herní koutky v bytech, lesy a louky.

Většina hřišť je určena pro samotnou aktivitu dětí a mládeže bez dohledu dospělých. Jedná se převážně o školní hřiště, která ředitelé zpřístupňují dětem i v odpoledních hodinách a ve dnech volna. Taková hřiště jsou zaměřená na míčové hry, k dispozici bývá doskočiště a běžecká dráha. Ve větších městech jsou budována veřejná hřiště v blízkosti domů. Některá hřiště mají i herní koutky pro malé děti s pískovištěm, prolézačkami, klouzačkami a houpačkami. V posledních letech, kdy se děti a mládež zajímají o nové sporty, jsou tomu uzpůsobena i některá hřiště – jízda na kolečkových bruslích, rampy pro skateboardy, stoly pro stolní tenis, místa na florball. K dispozici jsou i dopravní hřiště, kde děti a mládež mohou bezpečně jezdit na kolech a koloběžkách. Hřiště u dětí rozvíjejí iniciativu, tvořivost, spolupráci a explorační chování.

Pro děti předškolní a mladšího věku by měla být k dispozici hřiště vybavená různými houpačkami, prolézačkami, skluzavkou a pískovištěm. Hřiště by měla u dětí rozvíjet tělesnou aktivitu, samostatnost, seberozvíjení a sebejistotu. Tyto děti by měly mít při svých hrách neustálý dohled dospělých.

Děti středního a staršího školního věku potřebují hřiště, kde mohou společně sportovat. Převážně potřebují hřiště na míčové hry, ale i plácky na tradiční dětské hry. Tyto hry dětem přináší vzrušující a radostné zážitky.

Ve městech s velkým počtem dětí se zastupitelstva snaží zakládat parky volného času, které bývají součástí městských parků. Jsou to místa určená lidem různého věku. Starší lidé zde nalézají místa pro odpočinek, děti naopak prostory na hraní a sportování. Vybudování takových parků vždy záleží na rozpočtu určitého města, obce.

Les bývá pro děti místem dobrodružství, pro některé i místem tajemným. Bývá pro ně místem odpočinku a uvolnění. V lese většinou najdou spoustu míst a také úkrytů. Dospělí je však musí upozornit na možná nebezpečí – ztráta orientace, zranění nebo požití jedovatých bylin či hub. Děti se naučí nehlučit, aby nerušily lesní zvěř, neničit přírodu a neznečišťovat prostředí.

5. Volný čas dětí v ústavní péči

Volný čas dětí a mládeže v ústavní péči je ve větší míře organizovaný. Některé děti jsou přesvědčeny, že vlastně volný čas nemají. Nutný je stanovený denní režim, systém a řád. Po příchodu dětí ze školy následuje podle daného týdenního plánu pobyt venku. Většinou na zahradě určitého zařízení, kde jsou děti seznámeny s náplní pobytu venku. Ta se týká ve větší míře sportovních aktivit, které má naplánované vychovatel té dané rodiny. Po sportovních aktivitách, kdy jsou vyhlášeny výsledky jednotlivých dětí (disciplíny lehké atletiky – běhy krátké, dlouhé, skok do dálky, do výšky, míčové hry – fotbal, vybíjená, odbíjená..), následuje pracovní výchova (úklid zahrady – hrabání listí, úklid chodníků, péče o záhony..), dále učební doba, která je většinou dvouhodinová. Večerní zaměstnání, probíhá od 18,00 do 20,00 je vyplněno také předem stanoveným plánem vychovatelky – během čtrnácti dnů se musí vystřídat pět základních složek výchovy (pracovní, hudební, rodinná, tělovýchovná, rozumová). Děti jsou předem seznámeny s náplní této doby. O víkendech mají učni a studenti prvních ročníků „volnou vycházku“, a to od 13,00 do 18,00 hodin, učni a studenti druhých a třetích ročníků mají „volnou vycházku“ v tutéž dobu, a to oba víkendové dny. V tuto dobu tato věková kategorie má opravdu své „individuální volno“ (dělají si to, co opravdu sami chtějí – mimo areál dětského domova). I v tuto dobu však musí sloužící vychovatel mít přehled, kde dítě na volné vycházce svůj volný čas tráví. Toto je velmi obtížné – dítě řekne, kam jde, ale vychovatel si pravdivost tohoto tvrzení může velmi těžko ověřit, pokud zrovna má daný den službu.

Téměř všechny děti navštěvují zájmový kroužek, na který docházejí do města (DDM, sportovní kluby – fotbal, lehká atletika, dále pěvecký sbor a kroužek počítačů, Základní umělecká škola).

Prázdniny jsou také organizované, a to dle jednotlivých plánů, které předem sestaví vedoucí pobytu (ředitelem určená vychovatelka, která v době letního tábora zastupuje ředitele dětského domova). Většina dětských domovů se uzavírá posledním dnem školní docházky (červen) a děti se do nich vrací poslední srpnové dny. Během této doby je budova dětského domova či jiných zařízení určena k malování, celkovému generálnímu úklidu či k jiným přestavbám a rekonstrukcím.

Pokud dítě nejede o prázdninách domů, účastní se pobytu na již zmiňovaném letním táboře. Doba pobytu jednoho LT je v průměru čtrnáct dní a vychovatelé dětského domova se vystřídají v jejím vedení. To je výhodné i z ekonomické stránky vedení dětského domova. Ředitel DD tak neplatí jiný, cizí pedagogický dozor. Během celého roku se děti pravidelně účastní téměř všech aktivit vyhlášených a pořádaných

různými ústavními zařízeními. Pravidelné každoroční aktivity v rámci regionu a některé i celorepublikové:

- Běh lipovou alejí – Zahrádky
- Vybíjená – Hamr na Jezeře
- Brejchův memoriál
- Stolní tenis – Jablonné v Podještědí
- Dětská porta
- Hudbou k přátelství – rómský festival
- Nejmilejší koncert – pěvecká soutěž
- Krajské přebory v lehké atletice
- Vybíjená Lipová
- Běh Českou Lípou
- Memoriál Hanušové

5.1 Specifika ústavní výchovy

Do ústavní péče se dostávají děti a mládež na základě soudem nařízené ústavní výchovy, s uloženou ochranou výchovou či na základě předběžného opatření vydaného soudem. Děti zde mohou být umístěny do 18-ti let věku, v případě přípravy na povolání i déle, nejdéle však do 26-ti let. Do výše uvedených zařízení jsou podle zákona č.109/2002 Sb., umísťovány i děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami, pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá jejich umístění do ústavu sociální péče nebo do specializovaného zdravotnického zařízení. Všem dětem a mládeži umístěným v ústavech náleží tzv. plné přímé zaopatření, které opět jasně definuje zákon č. 109/2002 Sb. Konkrétně se toto týká například stravování, ubytování, ošacení, učební pomůcky, úhrada nákladů na vzdělávání, kapesné, úhrada nákladů na zdravotní péči a další. Všeobecně lze říci, že materiálně bývají děti v průběhu pobytu v zařízení ústavní výchovy zajištěny velmi dobře. V poslední době se již upouští od velkých, kolektivních zařízení a stávající ústavy se postupně mění (alespoň vnitřní reorganizací) na menší. Převládá koncept rodinných skupin (především v dětských domovech), kde se střídají dva až tři stálí vychovatelé, kteří mají na starosti téměř veškerou péči o 8 – 12 dětí.

V některých dětských domovech – především v těch menších, jsou vztahy mezi výchovnými pracovníky a dětmi poměrně neformální (děti například tykají personálu, oslovují je „teto, strejdo“), v jiných zařízeních jsou vztahy formálnější. Mezi pracovníky převládá stále větší počet žen než mužů, problémem zůstává kvalifikovanost personálu. V poslední době se klade důraz na rozvoj samostatnosti dětí a jejich připravenost do života.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

1.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je zjistit, jak děti středního školního věku využívají svůj volný čas. Zda mají dostatek možností pro vhodné volnočasové aktivity. Toto porovnat s volným časem dětí v dětském domově.

Praktická část se pokusí zmapovat, zda v regionu Česká Lípa jsou rovnoměrně rozmístěna střediska volného času, domy dětí a mládeže, základní umělecké školy a hřiště.

1.2 Použité metody

K ověřování výzkumu byly použity celkem tři metody – dotazník, rozhovor a pozorování

a) Dotazník je metoda sloužící k hromadnému zjišťování jevů, postojů, názorů, zájmů apod. Je založen na introspektivní výpovědi tázané osoby. Jejich předností je především to, že jsou časově méně náročné a lze jimi získat hodně údajů v poměrně krátkém časovém úseku od více osob současně. Podle toho, co konkrétně zjišťují, se dělí na dotazníky osobnostní, postojové, zájmové, klinické a jiné.

V dotazníku se mohou použít otázky uzavřené, kdy respondent odpovídá ano – ne – nevím, nejčastější formou je zaškrťování. Dále se používají otázky otevřené, které umožňují obširnější odpovědi. Také může být použita kombinace uzavřených a otevřených otázek.

(volně podle Švingalové, 1996)

Cílem dotazníku bylo co nejrychleji zmapovat zájmy dětí středního školního věku, jejich pohybovou aktivitu a snahu rodin zajistit vhodné činnosti ve volném čase. V dotazníku byly použity pouze otázky uzavřené, kde děti zaškrťovaly nejvhodnější odpovědi.

První dotazník byl použit ve škole v Polici u České Lípy na malém vzorku dětí. Nový dotazník byl rozdán všem dětem čtvrtých a pátých tříd navštěvujících malotřídní školy na Českolipsku.

b) Rozhovor je metoda, která se používá v mnoha vědních oborech – psychologie, pedagogika, sociologie, medicína, žurnalistika a v mnoha dalších. Touto metodou se většinou zjišťují názory, postoje, zájmy, ale i přání, obavy, konflikty a problémy osobnosti.

Velkým kladem je bezprostřední styk tazatele a tázaného. Charakter rozhovoru závisí na cíli, ke kterému je rozhovor směřován. Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovor individuální a skupinový (beseda)

Rozhovor může být řízený (s různými stupni velikosti), kdy iniciativu má dospělý. Tento rozhovor vyžaduje předběžnou přípravu, to znamená volit vhodné otázky, jejich sled,.. Neřízený rozhovor (volný, neprogramovaný) je založen na iniciativě respondenta.

Při rozhovoru mohou být kladeny otázky přímé, které směřují přímo k problému. Také se používají otázky nepřímé, které k cíli vedou oklikou.

Pokud je rozhovor veden, musí tazatel dbát na správné a velmi důležité zásady:

- empatie (vcítění) – dotazovaný musí vycítit vztah a zájem o něj,
- autentičnost (přirozenost),
- akceptace – citové přijetí klienta, pozitivní postoj k němu,
- nikdy neudílet rady a nehodnotit dotazovaného.

Záznam rozhovoru většinou představuje problém. Zapisování nebo magnetofonový záznam jsou náročné a někdy i rušivé. Pokud není průběh zapisován, vzniká riziko, že tazatel zapomene, co se v rozhovoru odehrálo nebo dojde ke zkreslení

Verbální složka rozhovoru:

- parafráze – dává klientovi najevo, že tazatel poslouchá a rozumí tomu, co říká,
- objasnění – klient konkretizuje nebo dodá bližší podrobnosti,
- reflex – verbalizace citů klienta,
- sumarizace – shrnutí klientovi výpovědi

Neverbální složka rozhovoru – je nutné pozorovat a interpretovat jeho reakce a výpovědi.

- mimika – výraz obličeje, pohyby očí, obličeje, zčervenání, zamračení, úsměv,
- kinezika – pohyby celého těla, rukou, nohou, postoj, pohyby,
- oční kontakt – může být pozitivní (vede k vyhledávání očního kontaktu) nebo negativní (uhýbání, unikání)
- paralingvistika – neobsahové části řeči – zámlky, tón hlasu, síla, rychlost řeči, plynulost, zadržávání a mnohé další
- proxemika – blízkost, vzdálenost, dotyky, prostorová vzdálenost osob a jejich konstelace (poloha ramen)
- mluva času – přestávky, délka rozhovoru.

Cílem rozhovoru bylo společně s dětmi rozebrat otázky, které se objevily v dotazníku. Jaké kroužky nejraději navštěvují a hlavně, které kroužky jim v místě bydliště schází. Zda mají vhodná místa ke svým hrám, kolik času v současné době věnují televizi, videohrám a práci na počítači. Jestli je v jejich okolí nějaký dospělý, který je ochoten s nimi chodit do přírody a popovídat si.

V osmi základních a jedné speciální škole byl použit skupinový rozhovor. Cílem rozhovorů bylo dozvědět se od dětí, jaké mají zájmy a co nejraději dělají ve volném čase. Zda využívají kroužky nabízené školou nebo navštěvují jiná zařízení pro volný čas. Rozhovory byly řízené s připravenými otázkami, za účasti třídních učitelek. S jejich účastí souhlasily všechny děti.

c) Pozorování je základní a nejčastěji používanou metodou, pomocí níž se dozvíme o přirozeném průběhu psychického jevu bez umělého zásahu do jejich vzniku, průběhu a výsledku. Pozorování může být použito jako samostatná metoda nebo v kombinaci s jinými, nejčastěji s rozhovorem.

Hlediska pozorování

- časová charakteristika – krátkodobá, která má většinou situační charakter a dlouhodobá, mají často podobu přerušovaného pozorování, v předem plánovaných intervalech,
- cílevědomost a zaměřenost – náhodná (příležitostná) a systematická,

- míra zúčastněnosti – přímá, kdy je pozorovatel v přímém kontaktu s pozorovaným, nepřímá, tedy zprostředkované jinou osobou a skryté

Před rozhovory bylo nutné použít i metodu pozorování. Pozorování bylo opět použito ve všech školách. Tato metoda umožnila zjistit vztahy mezi dětmi a jejich učitelkou.

1.3 Stanovené předpoklady

- Lze očekávat, že chlapci a děvčata budou mít ve volném čase odlišné zájmy.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku a rozhovoru)
- Lze předpokládat, že děti žijící na vesnici, budou navštěvovat převážně kroužky, které jim nabízí škola.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku a rozhovoru)
- Lze se domnívat, že většina dětí tráví mnoho volného času sledováním televize, hraním videoher a her na počítači.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku a rozhovoru).
- Lze předpokládat, že u většiny dětí budou převažovat spontánní aktivity.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku).
- Lze očekávat, že děti žijící na vesnici, budou trávit volný čas v přírodě.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku).
- Lze se domnívat, že děti žijící na vesnici, nebudou mít mnoho příležitostí navštěvovat dostatek kulturních akcí.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku)
- Lze předpokládat, že děti středního školního věku budou většinu volného času trávit s kamarády.** (Tento předpoklad bude ověřován pomocí dotazníku a rozhovoru).

1.4 Popis zkoumaného vzorku

Výzkum byl vykonán na vzorku 78 dětí středního školního věku, které žijí na vesnicích a navštěvují malotřídní školy. Jde o děti ze čtvrtých a pátých tříd z osmi základních a jedné speciální školy na Českolipsku. Jedná se o devět heterogenních skupin. Průměrný věk všech oslovených žáků byl 10,8. Nejmladšímu žákovi bylo 9 let a nejstaršímu 13 let.

Děti ze základních škol se znají již z mateřské školy. Pouze děti ze speciální školy se postupně poznávají, jak přicházejí do školy.

Jedná se vždy o malé skupiny, které si mezi sebou většinou vytvořily silný vztah. Navzájem si pomáhají, doučují se, chlapci chrání děvčata.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 78 děvčat ze čtvrtých a pátých tříd.

Výzkum v dětském domově v České Lípě byl vykonán na vzorku 40 dětí. Dětem byl rozdán dotazník do každé rodiny samostatně, a to v rámci rozumové výchovy.

Přehled malotřídních škol na Českolipsku

	Dětí celkem	4.tř. - chlapci	4.tř. - dívky	5.tř. - chlapci	5.tř. - dívky
Police	34	5	4	2	2
Kravaře	41	5	2	2	1
Stvolínky	38	5	5	0	0
Žandov	38	5	5	4	0
Mimoň	26	3	2	0	0
Zákupy	12	2	1	0	0
Dubnice	25	2	2	0	0
Okna	32	4	2	5	2
Volfartice	31	4	2	0	0
	507	35	25	13	5

1.5 Organizace výzkumu

Nejprve bylo potřeba domluvit se s řediteli vybraných malotřídních škol a požádat je o souhlas s výzkumem na jejich školách. Všichni ředitelé s výzkumem souhlasili.

Každou školu bylo nutné navštívit několikrát. První návštěva byla spojena s pozorováním dané skupiny dětí. Pozorování většinou ukázalo velmi pěkné vztahy mezi děvčaty a chlapci. Ve většině škol si o přestávkách hráli chlapci a děvčata dohromady. Oslovovali se křestními jmény a nebyla zaznamenána žádná vulgární slova. Děti jsou ve svých školách velmi spokojené a moc se těší, až budou přecházet do škol s vyššími ročníky. Tyto poznatky většinou přebírají od starších dětí, které již dojíždějí do školy ve městě. Někteří z nich mají problém zařadit se do kolektivu nové třídy.

Druhá návštěva byla spojena s rozdáním a vypracováním dotazníku. Nejprve bylo dětem vysvětleno, k čemu bude dotazník použit. Dotazník byl ve všech školách zadáván vždy první vyučovací hodinu. V šesti školách měli hodinu českého jazyka a v ostatních třech školách bylo zasaženo do hodiny matematiky. Na vysvětlení a vypracování dotazníku děti potřebovaly přibližně 25 minut. I ve speciální škole nikdo nepotřeboval více času. Všechny děti pracovaly se zájmem a až na malé výjimky nechtěl nikdo při práci nic vysvětlit.

Po odevzdání dotazníku se některé děti zajímaly o zkoušení a vyučování na vysoké škole. Nelíbily se jim učebnice, které se používají při výuce na vysoké škole, protože v nich nejsou žádné obrázky a jsou jen černobílé.

Poslední návštěva následovala po zpracování dotazníku. Děti ochotně vyprávěly o tom, co jim ve vesnici a škole schází za zájmovou činnost. Proč velmi málo navštěvují základní umělecké školy a střediska volného času. Těchto rozhovorů se zúčastnili i paní učitelky, které dávaly většinou svým žákům za pravdu. Po revoluci se v mnoha obcích zhoršilo i dopravní spojení, byla zrušena kina a velké sály v obcích, kde se pořádaly různé kulturní akce. Většina dětí pochází z rodin, kde je napjatá finanční situace a rodiče si nemohou dovolit zaplatit dětem kroužky mimo obec. Děti proto využívají kroužky, které jim nabízí škola a někdy i obec. Většinou ani obce nedisponují dostatečným množstvím financí a tak nabízí malé množství aktivit. Děti mají k dispozici jen školní hřiště, která však nejsou vhodně vybavena.

1. 6 Interpretace získaných dat a ověřování předpokladů – děti ze škol Českolipska

Předvýzkum byl proveden na základní škole v Horní Libchavě na malém vzorku deseti dětí. Na základě předvýzkumu byl stávající dotazník modifikován do jiné formy (viz příloha), protože některé otázky byly nesprávně položené a děti nebyly schopny přesně a správně odpovědět.

Předpoklad č.1

„Lze očekávat, že chlapci a děvčata budou mít ve volném čase odlišné zájmy.“

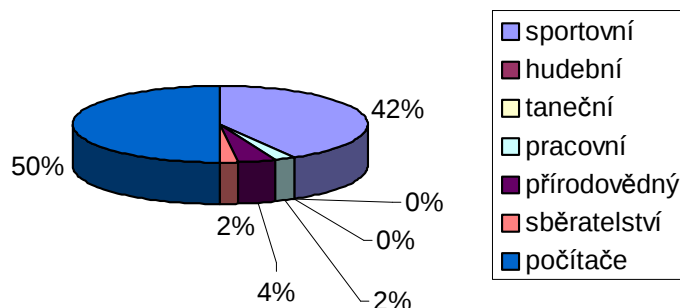
Tento předpoklad byl ověřován pomocí dotazníku (otázka číslo 10) a skupinového rozhovoru.

Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (a) a grafech (A,B)

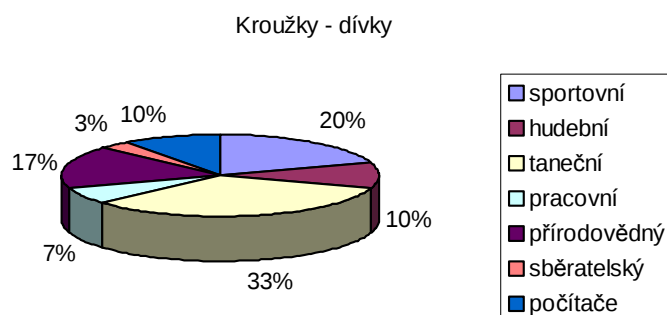
Tabulka a)	chlapci	dívky	celkem
Sportovní kroužek	20	6	26
Hudební kroužek	0	3	3
Taneční kroužek	0	10	10
Pracovní kroužek	1	2	3
Přírodovědný	2	5	7
Sběratelský	1	1	2
Počítače	24	3	37

Graf A

Kroužky - chlapci

Graf B

Na základě **tabulky a** a grafů **A,B** lze konstatovat, že chlapci a děvčata mají ve volném čase většinou odlišné zájmy

Chlapce zajímají převážně sportovní aktivity (fotbal, hokej, stolní tenis) a práce na počítači. Na počítači však většinou hrají pouze hry, které mnohdy nejsou vhodné pro jejich věk (střílení, bití druhých, honičky v autech, rozbíjení věcí, atd.)

Děvčata nejčastěji tančí a sportují (aerobic, latinskoamerické tance, step, aj.) Často mají mnohem širší záběr svých aktivit ve volném čase než chlapci. Výše uvedený předpoklad se potvrdil.

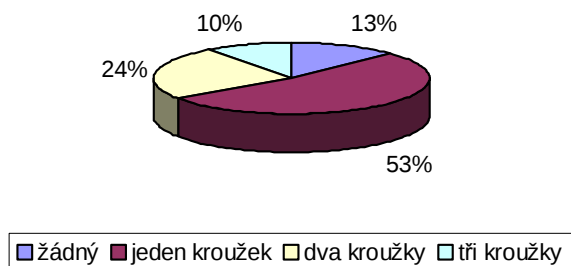
Předpoklad č. 2

„Lze předpokládat, že děti žijící ve vesnici budou navštěvovat převážně kroužky, které jim nabízí škola.“ Druhý předpoklad byl ověřován pomocí dotazníku (otázky číslo 8 a 9) a rozhovoru. Výsledky jsou zpracovány v níže uvedených tabulkách (b,c) a grafech (C,D).

Tabulka b	chlapci	dívky	celkem
Žádný kroužek	7	3	10
Jeden kroužek	31	10	41
Dva kroužky	7	12	19
Tři kroužky	3	5	8

Graf C

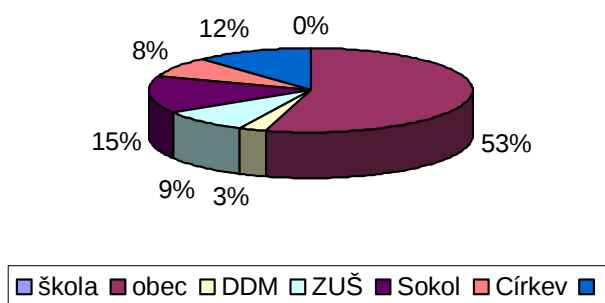
Počet navštěvovaných kroužků

Tabulka c	chlapci	dívky	celkem
Škola	29	27	56
Obec	3	0	3
Dům dětí a mládeže	3	6	9
Základní uměl.škola	5	10	15
Sokol	6	2	8
Církev	8	4	12

Graf D

Instituce nabízející volnočasové aktivity

Na základě **tabulek b, c** a **grafů C, D** lze konstatovat, že děti, které žijí na vesnici a navštěvují malotřídní školu, nejčastěji docházejí do kroužků nabízených školou.

Výše uvedený předpoklad se zcela potvrdil.

Škola je pro většinu dětí nejdostupnější, protože nemusí nikam jezdit. Pro rodiče je škola zárukou toho, že na jejich děti dohlíží člověk, kterého dobře znají. Asi největší roli zde hrají poplatky, které se ve škole na rozdíl od ostatních institucí, neplatí.

Základní umělecké školy, střediska volného času a další zařízení, která nabízí aktivity pro volný čas, jsou většinou dostupné jen určitému okruhu dětí. To znamená dětem, jejichž rodiče podnikají. Ostatním dětem jsou nedostupné z několika důvodů.

Prvním důvodem může být špatné vlakové a autobusové spojení mezi malými obcemi a střediskovými městy. Většina rodičů nemá auto, kterým by své děti odvezli. Pokud se v rodině auto nachází, tak rodiče nejsou ochotni své děti na kroužky vozit.

Dalším důvodem může být špatná finanční situace většiny rodin, které žijí v obcích. Kroužky si mohou většinou dovolit pouze ty děti, jejichž rodiče jsou trvale zaměstnáni a mají ochotu podporovat své děti v jejich aktivitách. Většina rodin má dvě i více dětí, není tedy možné, aby všechny jejich děti navštěvovaly placené kroužky.

U některých dětí může být důvodem lenost a vlastní pohodlnost. Nechce se jim dojíždět a opět čekat na spoj domů. U jiných může být důvodem neochota sdílet s ostatními organizovanou nabídku volného času.

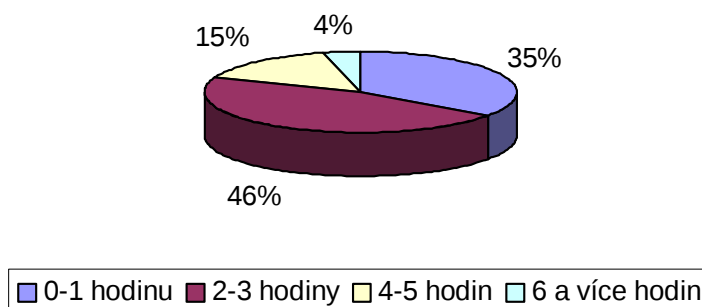
Předpoklad č.3

„Lze se domnívat, že většina dětí tráví mnoho volného času sledováním televize, hraním videoher a her na počítači.“Předpoklad číslo 3. byl ověřován pomocí dotazníku (otázka č. 4) a rozhovoru. Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (d)a grafu (E).

Tabulka d	chlapci	dívky	celkem
0 – 1 hodinu denně	20	7	27
2 – 3 hodiny denně	17	19	36
4 – 5 hodin denně	8	4	12
6 a více hodin denně	3	0	3

Graf E

Denní práce na počítači a sledování televize

Na základě **tabulky d** a **grafu E** lze konstatovat, že většina dětí středního školního věku tráví velké množství času sledováním televize, hraním videoher a hraním her na počítači.

Výše uvedený předpoklad se potvrdil.

Podle zdravotníků by děti měly **týdně** věnovat sledování televize a počítačovým hrám necelé tři hodiny. Většina dětí však tuto časovou hodnotu překračuje a to i několikanásobně. Nadměrné množství času, které děti tráví audiovizuální mediální zábavou, vytlačuje z jejich života aktivní způsoby trávení volného času.

Pokud bychom čas denního sledování televize vynásobili sedmi dny, čas který věnují děti sledování televize by byl v průměru 21 hodin.

Mnohdy jsou na vině rodiče, kteří dávají dětem nesprávný příklad. Spousta rodičů po příchodu ze zaměstnání usedne k televizi a toto místo opouští v pozdních nočních hodinách. Častokrát takto rodiče tráví i celý víkend. Jejich děti přejímají způsob života svých rodičů jako vzorový. Jindy rodiče nechají děti sledovat televizi, protože si myslí, že pokud zůstanou doma, nedostanou se do špatné společnosti.

Někteří rodiče nechávají své děti sledovat televizi proto, aby si jejich syn nebo dcera měli druhý den o čem vyprávět s kamarády. Pokud by dítě daný film nevidělo, myslí si rodiče, že nezapadne do kolektivu.

Předpoklad č.4.

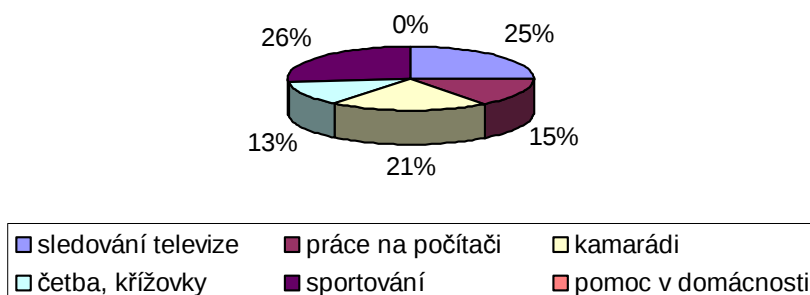
„Lze předpokládat, že u většiny dětí budou převažovat spontánní aktivity.“

Tento předpoklad byl ověřován pomocí dotazníku (otázka č.1). Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (e) a grafu (F,G).

Tabulka e	chlapci	dívky	celkem
Sledování televize	12	7	19
Práce na počítači	7	2	9
Kamarádi	10	8	18
Četba, křížovky..	6	4	10
Sportování	13	6	19
Pomoc v domácnosti	0	3	3

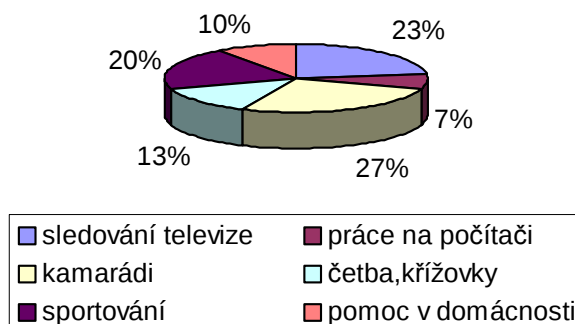
Graf F

Aktivity ve volném čase - chlapci

Graf G

Aktivity ve volném čase - dívky

Na základě **tabulky e** a **grafů F, G** lze konstatovat, že většina dětí si vybere aktivity odpočinkové a nenáročné.

Nejraději děti sportují a hrají různé hry. Většinou se jedná o hry, do kterých jim nebudou zasahovat dospělí. Lze tedy říci, že tráví volný čas na hřištích, ve sportovních areálech, na loukách a v lese. Jedná se většinou o míčové hry. Velmi často si jako společníky ke svým hrám vybírají kamarády ze škol nebo místa bydliště.

Mezi méně zajímavé aktivity se zařadila práce na počítači, a to pouze z důvodů malé dosažitelnosti. Děti mají možnost používat počítače převážně ve školách, kde mají zařízené učebny. Jen velmi malé procento má počítač doma.

Četba literatury se zařadila na předposlední místo a to je velmi alarmující zjištění. Také knihovnice, které působí ve zdejších knihovnách zaznamenávají úbytek dětských čtenářů. Může to být špatným vlivem rodičů, kteří se věnují většinou četbě bulvárních plátků. Dalším důvodem může být zdražení knih a tak napjatý rodinný rozpočet nedovoluje nákup knih. V neposlední řadě mohou být na vině specifické poruchy učení, kdy děti mají problémy s českým jazykem – dyslexie.

Na poslední místo se zařadila pomoc v domácnosti. Bylo by třeba, aby rodiče své děti častěji zapojovali do prací v domácnosti. Mnoho dětí není schopno si udržet pořádek mezi svými věcmi doma, mnohdy nemají ani pořádek na školní lavici.

Tento předpoklad se potvrdil.

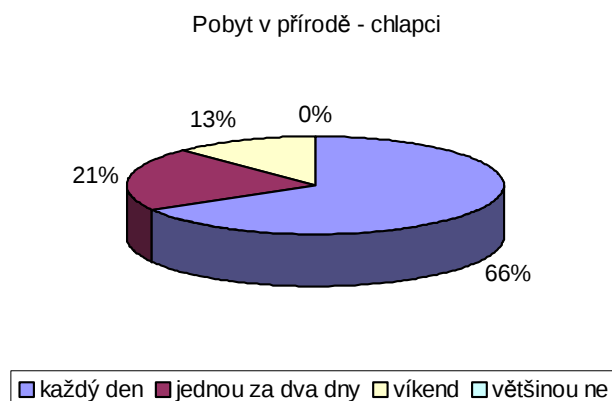
Předpoklad č. 5

„Lze očekávat, že děti žijící na vesnici budou trávit dostatek času v přírodě.“

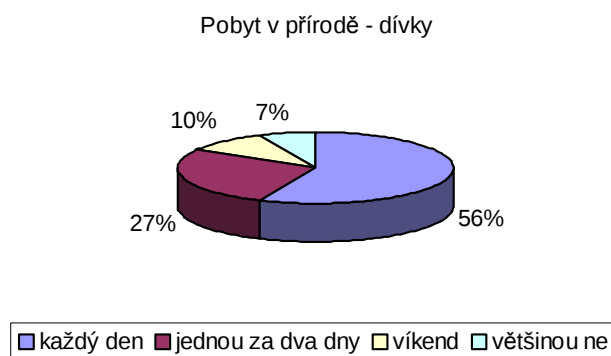
Předpoklad č.5 byl ověřován pomocí dotazníku (otázka č.6). Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (f) a grafu (H,Ch).

Tabulka f	chlapci	dívky	celkem
každý den	32	17	49
jednou za dva dny	10	8	18
víkend	6	3	9
většinou ne	0	2	2

Graf H

Graf CH

Na základě **tabulky f a grafů H, CH** lze konstatovat, že většina dětí tráví dostatek volného času v přírodě. Spousta dětí se snaží chodit ven každý den, ale to je závislé na počasí a školní přípravě. Většina dětí chodí ven pouze s kamarády a spolužáky. Jen malé procento rodičů je ochotno jít s dětmi na procházku nebo sportovat. Tento předpoklad se potvrdil.

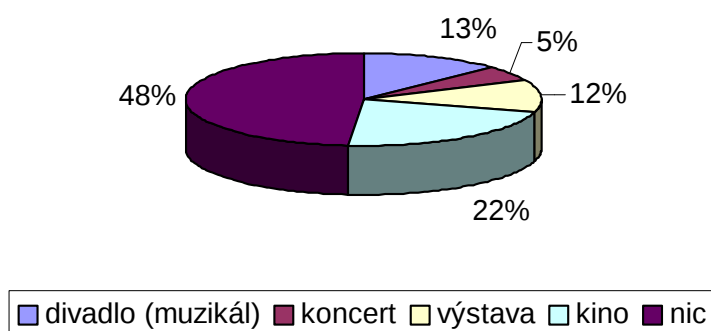
Předpoklad č. 6

„Lze se domnívat, že děti žijící na vesnici nebudou mít mnoho příležitostí navštěvovat dostatek kulturních akcí“. Tento předpoklad byl ověřován pomocí dotazníku (otázka č.5) a skupinového rozhovoru. Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (g) a grafu (1)

Tabulka g	chlapci	dívky	celkem
divadlo (muzikál)	2	8	10
koncert	1	3	4
výstava	5	4	9
kino	10	7	17
nic	30	8	38

Graf I

Návštěva kulturních akcí

Na základě **tabulky g a grafu I** lze konstatovat, že většina dětí žijících na vesnici, nemá dostatek příležitostí navštěvovat kulturní představení

Výše uvedený předpoklad se potvrdil.

Divadlo a koncert většinou navštěvují děti, jejichž rodiče jsou zaměstnáni v různých firmách, které pro své zaměstnance pořádají výlety.

Výstavu nejčastěji navštěvují děti, které se svým učitelem navštíví muzeum v České Lípě, v Kravařích nebo v Liberci.

Kino se zdá nejdostupnější ze všech kulturních akcí. Před rokem 1989 byla kina skoro ve všech obcích. S rozšířením videopůjčoven malá kina postupně zanikla.

Téměř polovina z dotázaných dětí však nenavštívila žádnou akci. Důvodem jsou opět finance, kterých je ve většině rodin nedostatek. Spousta rodičů raději dětem půjčí nějakou videokazetu, jejíž cena půjčovního se pohybuje mezi 20,- Kč - 35,- Kč a může ji shlédnout celá rodina. Pokud by se rodina vydala do kina, tak by za jedno představení zaplatila v průměru 200 Kč. Tato částka by byla pro většinu rodičů velkým zásahem do rodinného rozpočtu.

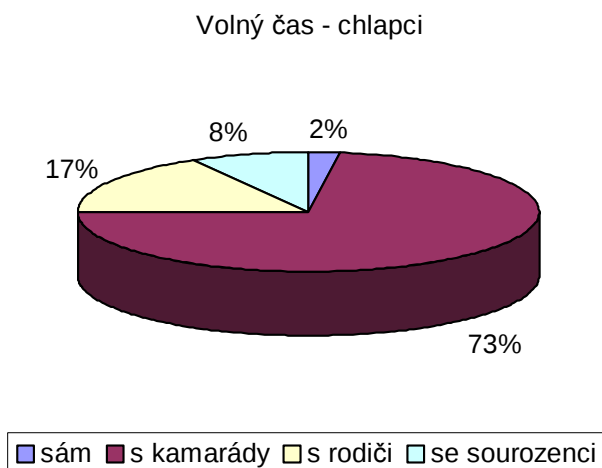
Předpoklad č.7

„Lze předpokládat, že děti středního školního věku budou většinu volného času trávit s kamarády“.

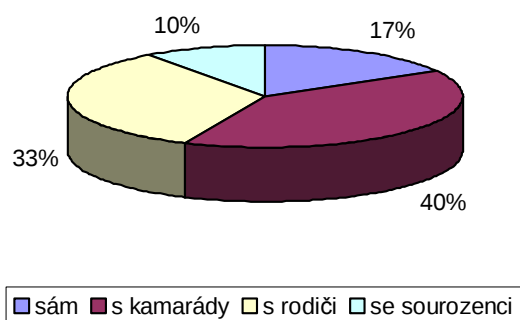
Tento předpoklad byl ověřován pomocí dotazníku (otázka č.2) a rozhovoru. Výsledky jsou zpracovány v níže uvedené tabulce (h) a grafech (J,K)

Tabulka h	chlapci	dívky	celkem
Sám	1	5	6
s kamarády	35	12	47
s rodiči	8	10	18
se sourozenci	4	3	7

Graf J

Graf K

Na základě **tabulky h** a **grafů J, K** lze konstatovat tyto závěry. Většina dětí nejraději tráví volný čas s kamarády.

Výše uvedený předpoklad se zčásti potvrdil.

S kamarády nejraději tráví volný čas chlapci. Mají většinou společné zájmy, sdílejí podobné aktivity a často navštěvují společnou třídu. Většinou jsou v obci dvě party, které proti sobě soupeří, ale také spolu sportují. Jedna skupina jsou chlapci, kteří navštěvují školu v místě bydliště, druhou tvoří žáci, kteří již navštěvují školu ve větším městě (navštěvují druhý stupeň základní školy). Dívky mají menší skupiny, do kterých nerady pouští další. Začíná zde vznikat trvalé a pevnější přátelství, které mnohdy přetrvává i do pozdějšího věku. Některá děvčata také tráví čas s rodiči, převážně s matkou.

Interpretace získaných dat a ověřování předpokladů – děti z dětského domova

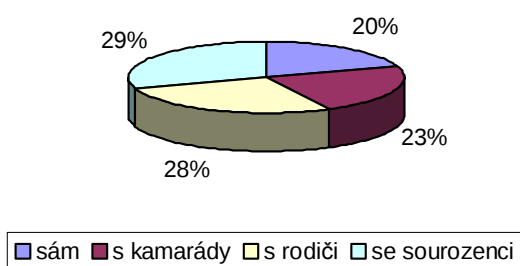
Předpoklad č. 1

„Lze předpokládat, že děti z dětského domova nejraději tráví svůj volný čas s rodiči a sourozenci“. Tento předpoklad byl ověřen pomocí dotazníku (otázka č. 2)

Tabulka ch	chlapci	dívky	celkem
sám	3	5	8
s kamarády	6	3	9
s rodiči	5	6	11
se sourozenci	5	7	12

Graf L

S kým nejraději trávíš volný čas

Předpoklad č.1 se potvrdil. Děti z dětského domova, ač jsou v nařízené ústavní péči a byly rodičům z jakéhokoliv důvodu odebrány, chtějí svůj volný čas trávit jen se svoji rodinou.

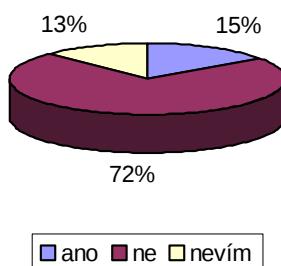
Předpoklad č.2

„Lze předpokládat, že děti z dětského domova dostatek volného času nemají“. Tento předpoklad byl ověřen pomocí dotazníku (otázka č. 3)

Tabulka i	chlapci	dívky	celkem
ano	2	4	6
ne	16	13	29
nevím	1	4	5

Graf M

Máš dostatek volného času

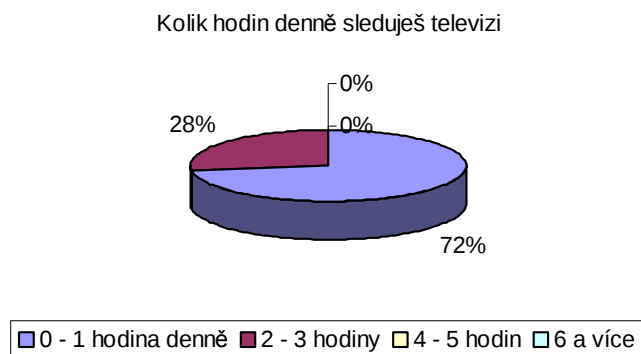
Předpoklad č. 2 se potvrdil. Děti z dětského domova mají i své osobní volno organizované. Volný čas by si představovaly tak, že si budou dělat sami to, co oni chtějí, ne to, co jim vychovatel určí.

Předpoklad č. 3

„Lze předpokládat, že děti z dětského domova sledují denně televizi 0 – 1 hodinu“. Byl proveden pomocí dotazníku (otázka č.3)

Tabulka j	chlapci	dívky	celkem
0 – 1 hodinu denně	14	15	29
2 – 3 hodiny	5	6	11
4 – 5 hodin	0	0	0
6 a více	0	0	0

Graf N

Předpoklad č. 3 se potvrdil. Děti z dětského domova nemají na televizi během dne čas. Režim dne je daný a televize v něm začleněna není, pokud není v přímé výchovné práci zahrnuto sledování výukového programu, který v televizi dávají. Shlédnutí televize je využito v týdnu ke sledování televizních novin. Večerních pořadů využijí pouze učni. Větší možnost je o víkendu, kdy školní děti mohou sledovat televizní pořady do 22 hodin a učni do 24 hodin.

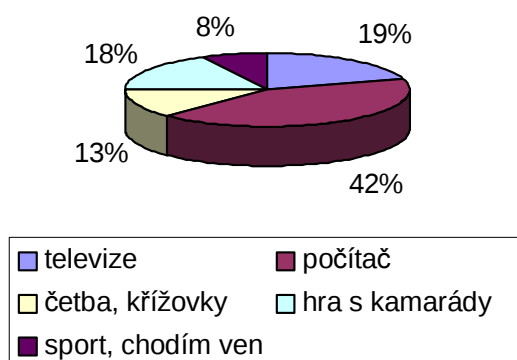
Předpoklad č. 4

„Lze předpokládat, že děti v dětském domově, tak jako děti z rodin, využijí svůj volný čas ve větší části k počítačovým hrám“ Tento předpoklad byl ověřen pomocí dotazníku (otázka č.1).

Tabulka k	chlapci	dívky	celkem
sleduji televizi	3	5	8
počítač	10	7	17
čtu, luštím křížovky	1	4	5
hrají si s kamarády	2	5	7
sportuji, chodím ven	3	0	3

Graf O

Jak nejraději trávíš svůj volný čas

Předpoklad č. 4 se potvrdil. Děti z dětského domova, pokud mají volný čas, tak ho věnují počítačovým hrám. Počítač se využívá denně k výukovým programům při pomoci v doučování a k přípravě do školy. Počítači je v dětském domově je vybavená každá rodina (celkem tři rodiny).

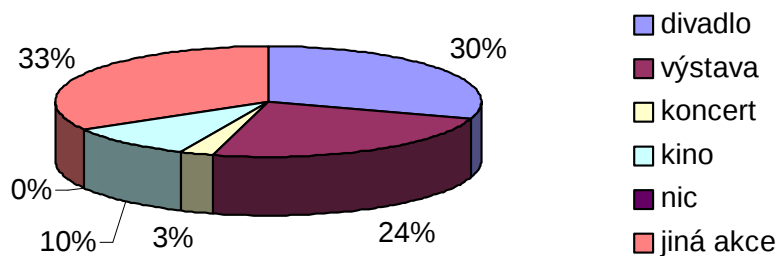
Předpoklad č. 5

„Lze předpokládat, že děti z dětského domova se účastní pravidelně většího počtu kulturních akcí, než děti z rodin“. Tento předpoklad byl ověřen pomocí dotazníku (otázka č.5).

Tabulka I	chlapci	dívky	celkem
divadlo (muzikál)	15	21	36
výstava	10	19	29
koncert	0	3	3
kino	5	7	12
nic	0	0	0
jiná akce	19	20	40

Graf P

Navštívil jsi v poslední době nějakou kulturní akci

Předpoklad č. 5 se potvrdil. Děti z dětského domova mají větší možnosti účastnit se mnoha kulturních, sportovních, charitativních a jiných akcí. Toto je možné jen díky spoustě sponzorů a charitativních organizací. Toto je také plnohodnotně využíváno.

1.7 Shrnutí výsledků praktické části

Předvýzkum byl zaměřen na volný čas dětí středního věku, které žijí v malých obcích a navštěvují malotřídní školy. Malotřídní školy na Českolipsku navštěvuje přibližně polovina dětí prvního stupně, které v tomto regionu žijí.

Při výzkumu byly použity tři metody – dotazník, skupinový rozhovor a pozorování. Dotazník, který obsahoval deset uzavřených otázek, byl zadán 78 dětem ze čtvrtých a pátých tříd.

Skupinový rozhovor byl použit v osmi základních školách a jedné Základní škole praktické. Rozhovoru se zúčastnily opět všechny děti i jejich učitelé.

Pozorování proběhlo v každé škole, která byla do výzkumu zařazena. Jeho cílem bylo zjistit, jak skupiny ve školách působí, jak využívají volný čas mezi vyučovacími hodinami či jaké aktivity jim nabízí školní družiny. Většina pedagogů v těchto školách působí na své žáky i ve volném čase a vede je k samostatnosti, sebejistotě, ale i k estetickému a tvořivému rozvoji. Ve většině škol mají děti k dispozici tělocvičnu, kam se chodí mezi hodinami protáhnout. Některé nabízejí čtenářské koutky, prostory na hraní stolních her, ale najdou se i takové, kde mají na školní chodbě panáka na skákání či boxovací pytel.

Celkem bylo položeno sedm předpokladů, které se tato práce snažila potvrdit nebo vyvrátit

První předpoklad se potvrdil. Dívky i chlapci mají ve volném čase rozdílné zájmy a aktivity.

Druhý předpoklad, že děti, které žijí na vesnici, budou navštěvovat kroužky ve školách se také potvrdil.

Třetí předpoklad se potvrdil také. Spousta dětí tráví většinu svého volného času před televizní obrazovkou a monitorem počítače.

Čtvrtý předpoklad, že mezi dětmi budou převažovat spontánní aktivity, se potvrdil.

Pátý předpoklad se také potvrdil. Děti žijící na vesnici mají blízko k přírodě a je u nich vypěstován vztah ke svému okolí.

Šestý předpoklad zabývající se kulturními aktivitami se opět potvrdil. Některé děti mají možnost navštívit kulturní představení, jiné takovou možnost ještě neměly vůbec.

Sedmý a poslední předpoklad, který se zajímal o to, s kým děti nejraději tráví svůj volný čas se potvrdil zčásti. Předpoklad ukázal, že děti středního školního věku již potřebují být v blízkosti kamarádů.

Lze říci, že děti, které žijí v malých obcích nemají takové možnosti jako jejich vrstevníci, kteří žijí ve městech. Některým dětem to vadí, jiné jsou spokojené se životem na vesnici.

Děti z dětského domova

První předpoklad se potvrdil. Děti chtějí většinu svého času trávit se svoji rodinou a svými nejbližšími.

Druhý předpoklad se potvrdil. Děti díky organizaci a pravidelnému režimu dne, který je v ústavní péči nutný, mají volného času velmi málo.

Třetí předpoklad se také potvrdil. Děti mají velmi málo prostoru ke sledování televize, a to také díky pravidelnému organizovanému režimu dne.

Čtvrtý předpoklad se potvrdil. Děti z dětského domova, tak jako děti z rodin, chtějí většinu volného času trávit u počítačových her. Tento čas se také nedá porovnat s dětmi z rodin, které takto tráví i celé hodiny. U dětí z ústavní péče je tento čas velmi omezen.

Pátý předpoklad se také potvrdil. Děti z dětského domova mají velké možnosti účasti na akcích různého směru a typu. Vše díky sponzorským a charitativním celkům.

IV. Navrhovaná opatření

Je třeba, aby obce a občanská sdružení zakládaly nové sportovní kluby a sportoviště určená nejen dospělým, ale i předškolním a školním dětem. Obecní zastupitelstva by se měla pokusit najít ve svých rozpočtech finance, které by bylo možné použít na vybudování sportovišť. Měla by vznikat hřiště na košíkovou, tenisové kurty a kouty pro ty nejmenší děti s dřevěnými průlezkami, houpačkovými sestavami.

Skutečnost je taková, že zastupitelstva mají napjaté rozpočty, ale bylo by třeba, aby se pokusily finance sehnat pomocí sponzorských darů a využitím různých grantů.

Zajistit mezi dětmi ve školách aktuální zájem o určité činnosti a pokusit se na tyto aktivity reagovat. Snažit se mezi rodiči najít ty, kteří něco umí a jsou ochotni věnovat svůj čas práci s dětmi.

Ve třech školách budou fungovat sportovní kroužky, které povedou rodiče. V jednom případě se jedná o cvičení s hudbou, ve druhém případě – s příchodem jara založí fotbalové mužstvo a další škola nabídne míčové hry.

V jedné škole se otevře kroužek ručních prací, který povede maminka jednoho žáka.

Učitelé by se měli snažit mezi svými dětmi hledat talenty, rozvíjet jejich talent nejen ve školní činnosti, ale pokud možno věnovat se jim i individuálně. Pokud je to v silách učitele, přesvědčit rodiče nadaného žáka o jeho přihlášení do Základní umělecké školy nebo do Domu dětí a mládeže. Je také možné využívat granty, které vypisuje krajský úřad, na podporu nadaných a talentovaných žáků.

Po domluvě se Základními uměleckými školami by bylo možné vyučovat některý vytipovaný obor v bližších obcích. Šlo by o pobočku Základní umělecké školy, do které by žáci z menších obcí měli lepší spojení.

Pokud to dovolí finanční situace obcí, bylo by dobré zlepšit autobusové a vlakové spojení. Nejhorší situace nastává nejčastěji o víkendu a prázdninách, kdy časově klesá autobusové spojení. Vlakové spojení není dostupné všude a České dráhy některé spoje postupně ruší.

Bylo by třeba zpřístupnit dětem veškerá školní hřiště, která jsou v odpoledních hodinách a ve dnech volna uzavřena.

Dětský domov.

Děti mají veškerý svůj volný čas organizovaný, což je nutné, díky složení dětí v současných domovech. Navrhovaná opatření by se mohla týkat větších možností volných vycházek, a to i u mladších dětí. Volné vycházky v současnosti využívají jen učni, a to o víkendech. Mladší děti mohou jen za určitou odměnu. Bylo by třeba tuto věkovou hranici snížit (podle chování, prospěchu a aktivit konkrétních dětí) i na děti středního školního věku. Děti z běžných rodin (základní škola) také chodí ven mezi děti ostatní. Takovou příležitost děti z dětského domova zatím nedostávají. Tento stav by se dal změnit tím, že vychovatel (který musí mít samozřejmě přehled o tom, kde dítě je a s kým volný čas tráví), by možná mohl „kontrolní činnost“ vykonávat v rámci nepřímé výchovné práce vychovatele, když nemá službu v domově u dětí.

V. Závěr

Práce se zabývala volnočasovými aktivitami dětí středního školního věku a dětí z ústavní péče (z Dětského domova v České Lípě). Výsledky jsou zaznamenány v tabulkách a v grafech. Průzkum byl proveden na malém vzorku a výsledky nelze generalizovat na celý základní vzorek.

Tak jako velká města přinášejí dětem výhody, jako lepší a větší nabídka sportovních aktivit, umělecký rozvoj a kulturní rozhled, tak samozřejmě mají i svá negativa. Jedná se především o drogy, sexuální násilí a rasismus. Takovéto děti žijí v anonymitě, kterou poskytují sídliště.

Menší školy a obce mají pro děti jednu velkou výhodu. Touto výhodou je bližší vztah učitelů ke všem dětem, které školu navštěvují. Malá škola na vesnici má většinou tolik žáků, kolik jich ve velkých školách navštěvuje jednu třídu. Učitelé znají dobře děti i jejich rodiče a zázemí většiny rodin.

V těchto malých školách pracují učitelé a vychovatelé, kteří znají místní podmínky a mají snahu dětem nabídnout co nejvíce zajímavých aktivit. Jsou to lidé, kteří vytvářejí základ vzdělanostní dráhy vesnických dětí. Tito učitelé ví, že je mnoho věcí, které je potřeba zlepšit. Bojují s nedostatkem kulturních akcí, ztíženými podmínkami způsobenými špatnou dopravní obslužností a vysokou nezaměstnaností.

Někteří z nich byli zvoleni i do místních zastupitelstev. Většina rodičů si je totiž vědoma toho, že právě učitelé jsou jedni z mála, kteří zajistí pro jejich děti vhodné aktivity ve volném čase.

Některé rodiny nejsou schopny svým dětem nabídnout správné využití volného času. Spousta rodičů má jen základní vzdělání, spousta rodičů je nezaměstnaná a svůj volný čas vyplňují jízdou na pracovní úřady, obcházení míst různých firem, nicneděláním nebo návštěvami restauračních zařízení. Pro mnohé z těchto rodičů je škola v obci jediným zařízením, kde si děti mohou v odpoledních hodinách zasportovat a pracovat na počítači.

Školní hřiště jsou v některých obcích dostupná dětem kdykoliv, ale podle učitelů a dětí jsou nedostatečně vybavena. Vše je závislé na financích, které je obec ochotna školám věnovat. Mnohdy stačila pomoc rodičů, kteří jsou vyučeni jako tesaři, klempíři a zedníci, aby hřiště změnila svůj vzhled. Problém je zde velký. Nikdo z rodičů totiž nebude pracovat zadarmo. A tak je vše opět na učitelích, aby si nějak poradili.

Děti z malých škol mají mezi sebou pevnější kamarádství. Znají se většinou již z mateřské školy a při přechodu na druhý stupeň jejich kamarádství přetrvává. Nedochází k dělení na chlapce a děvčata. Všichni společně hrají fotbal, lezou po stromech, odpočívají..

Volnočasové aktivity je potřeba přiblížit i romským dětem. Tyto děti musí být vždy vhodně motivovány, aby měly zájem přijít na kroužek v odpoledních hodinách. Mnoho závisí na učitelích, kteří s nimi pracují. Je třeba také pracovat s jejich rodiči, aby byli schopni je na kroužek vůbec poslat. V tomto směru je to velmi náročná práce.

Aktivity ve volném čase by se pro většinu dětí středního školního věku měly stát organizovanými, správně definovanými a strukturovanými. Děti se při nich učí

samostatnosti, vhodné pohybové aktivity, vztahu k přírodě a sounáležitosti. Pokud jsou aktivity vedeny školeným pedagogem, mělo by být zajištěno, že děti nepříjdou do styku se špatnou partou či dokonce drogami.

Aby všechny děti vyrůstaly v harmonické rodině si můžou přát dospělí, ale je to vždy pouze na rodině. Aby děti trávily efektivně volný čas, s tím můžou všichni dospělí mnoho udělat. Je zapotřebí spojit úsilí rodiny, školy a ostatních institucí, které se starají o činnosti ve volném čase. Pouze povídání příslušných činitelů situaci nezlepší. Je potřeba okamžitě něco začít dělat, aby současné děti měly místa na hraní a nemusely se pouze procházet po supermarketech.

Děti z ústavní péče

Z výsledku výzkumu je patrné, že děti z rodin mají o mnoho více volného času, nežli děti z dětských domovů, které volný čas jako takový prakticky nemají, což mi tato práce potvrdila. Má to své výhody, ale i úskalí. Děti z běžných rodin mají větší možnosti dostat se do sociálně patologických skupin. Od tohoto problému jsou děti z ústavní péče o mnoho více „chráněny“. Děti z ústavní péče neřeší problém financování zájmových kroužků (toto je v dětském domově v České Lípě zajištěno sponzorstvím), děti z rodin tyto problémy řeší, a to ve většině rodin, především na vesnicích. Děti z dětského domova mají o mnoho větší možnost účastnit se různých akcí, toto děti z rodin nemají.

Volným časem dětí z ústavní péče by nabylo nutným se zabývat, pokud by naše legislativa pracovala o mnoho kvalitněji, než v současnosti. Pokud se podíváme na celkový počet dětí, které jsou umístěny v dětských domovech k poslednímu prosinci roku 2004, tak zjistíme, že:

V dětských domovech žije v České republice 7 205 dětí, z toho 2 884 dívek a 65 úplných sirotek.

V obou regionech na severu Čech je celkem 24 dětských domovů a 5 kojeneckých ústavů

(v našem kraji je jeden).

Česká republika zaujímá celosvětové prvenství v počtu dětí do tří let umístěných v ústavních zařízeních. Z to jsme právem kritizováni OSN .

V Libereckém kraji je možno ubytovat až 297 dětí v sedmi dětských domovech.

Měli bychom si všichni, uvědomit, zda děláme vše pro to, aby bylo co nejméně dětí, které budou vyrůstat v ústavním zařízení!

Řešení je nutné vidět v tom, co by jednotlivé instituce měly zařídit:

A sociální pracovníci

1. Zvýšit prevenci – je nutno, aby měli na starosti méně problémových rodin (jeden sociální pracovník má na starost asi 300 problémových rodin).
2. V případě krize rodiny s touto problémovou rodinou intenzivně pracovat.

3. V případě, že dítě bude muset být umístěno v dětském domově, budou nadále s jeho rodinou pracovat (dětský domov má na každé dítě stanoven plán rozvoje osobnosti dítěte, který je pravidelně kontrolován a doplňován o další konkrétní úkoly).
4. Pružněji zařazovat děti do pěstounských a adoptivních rodin.

B dětské domovy

1. Dětský domov ve spolupráci s péčí vytipují rodiny, s kterými se bude „pracovat“ formou víkendových a prázdninových výcviků, jež by byly hrazeny z grantů.
2. Dětské domovy vypracují granty pro víkendovou a prázdninovou přípravu zaměřenou na samostatný život dětí (od 14 let – grant je vypracován).
3. Vhodné děti navrhopat na umístění do pěstounských a adoptivních rodin.

C krajský úřad

1. Aby se u terénních sociálních pracovníků snížil počet problémových rodin na jednu pracovníci.
2. Aby s rodinou pracovali i jiné instituce, nejen orgány péče o dítě.
3. Převod práce s rodinou na obce s rozšířenou působností. A to včetně placení za dítě škole, ale i dětskému domovu (viz Německo).
4. Změnu školského zákona, neboť není nadále únosné, aby za dítě ve škole platil dětský domov z krajských peněz.
5. Aby v poradním sboru zasedal také zástupce ředitelů dětských domovů.
6. Motivování ředitelů k ještě těsnější spolupráci s orgány péče o dítě při umístění do pěstounských a adoptivních rodin.

Výchova jednoho dítěte v dětském domově stojí ročně cca 200 000 Kč (provozní, mzdové náklady a odvody z mezd).

Na financování dětí v ústavních zařízeních by se ekonomicky měly podílet obce s rozšířenou působností, tzn. místa odkud děti přicházejí. Tak by byly donuceny k systematické preventivní práci s problémovými rodinami.

Hezký dětský domov je samozřejmě vizitkou každého kraje. Není ale žádoucí, aby tak velký počet dětí vyrůstal mimo vlastní rodinu.

VI. Seznam použité literatury

HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-569-5

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-901737-9-9

Vychovávateľ, časopisy pedagógov
Bulletin, Federace dětských domovů

VII. Seznam příloh

Příloha č. 1: Předvýzkumový dotazník

Příloha č. 2: Dotazník

VIII. Přílohy

Příloha č.1

Předvýzkumový dotazník

Třída:

A - 4. ročník

B - 5. ročník

Pohlaví:

A - chlapec

B - dívka

1. Co nejraději děláš ve volném čase?

A – sleduji televizi a video

B - hraji si s kamarády

C – sportuji

D – další _____

2. Chodíš ven každý den?

A – ano

B - ne

C – nevím

3. Máš možnost navštěvovat nějaké kroužky?

A – ano

B – ne

C – jenom někdy

4. Kde navštěvuješ kroužek?

A – ve škole

B – ve větším městě

C – v obci

5. Potřebuješ kapesné pro svůj volný čas?

A - ano

B – ne

C – kapesné nedostávám

6. Trávíš volný čas s rodiči?

A – ano

B – ne

C – jen někdy

7. Máte v obci sportovní areál?

A – ano

B - ne

8. Kolik hodin týdně sleduješ televizi?

A – 3 hodiny

B - 5 hodin

C - 7 hodin

D - více

9. Jsi členem nějaké party?

A – ano

B - ne

10. Je ve tvém životě místo na volný čas?

A – ano

B - ne

C - nevím

Příloha č. 2

Třída:

Pohlaví:

Věk:

1. Jak nejraději trávíš svůj volný čas?

- a) sleduji televizi, rádio
- b) hraji hry na počítači
- c) hraji si s kamarády
- d) čtu, kreslím, luštím křížovky
- e) sportuji, chodím ven

2. S kým nejraději trávíš volný čas?

- a) sám
- b) s kamarády
- c) s rodiči
- d) se sourozenci

3. Máš dostatek volného času?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

4. Kolik hodin denně sleduješ televizi?

- a) 0 – 1 hodinu
- b) 2 – 3 hodiny
- c) 4 – 5 hodin
- d) 6 a více hodin

5. Navštívil jsi v poslední době nějakou kulturní akci?

- a) divadlo (muzikál)
- b) výstavu
- c) koncert
- d) kino
- e) nic
- f) jinou akci _____

6. Chodíš ve volném čase rád ven?

- a) ano, každý den
- b) jednou za dva dny
- c) pouze o víkendu
- d) skoro vůbec
- e) vůbec ne

7. Máte v obci sportovní areál (hřiště)?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

8. Navštěvuješ nějaký kroužek?

- a) žádný
- b) jeden
- c) dva
- d) tři
- e) více

9. Kde kroužek navštěvuješ?

- a) ve škole
- b) v obci
- c) dojíždím (docházím) do ZUŠ
- d) dojíždím (docházím) do DDM
- e) dojíždím do Sokola
- f) církev

10. Jaký kroužek by jsi nejraději navštěvoval?

- a) sportovní
- b) hudební
- c) taneční
- d) pracovní
- e) přírodovědný
- f) sběratelský
- g) počítačový
- h) jiný

jaký)_____